

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ

Кафедра аудиту, ревізії та аналізу

Хованець Тетяна Петрівна

**КОНТРОЛЬ ЗА ГРОШОВО-РОЗРАХУНКОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 8.03050901 “Облік і аудит”

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студентка групи ОКЕДм-21

Хованець Т.П.

Науковий керівник:

к.е.н., доц. Будник Л. А.

Робота допущена до захисту

“ ___ ” _____ 2017 р.

Зав. кафедри

д.е.н., професор Дерій В. А.

ТЕРНОПІЛЬ - 2017

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота викладена на 122 сторінках. Під час написання дипломної роботи було використано 103 літературних джерела, 4 рисунки, 14 таблиць.

Метою дипломної роботи є вивчення діючої практики, дослідження проблемних питань організації і методики контролю за грошово-розрахунковими операціями та розроблення пропозиції щодо його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є фінансово - господарська діяльність на прикладі ТОВ «Тернотранс»

Предметом дослідження виступає організація і методика обліку і контролю грошово-розрахункових операцій на підприємстві.

Одержані висновки та їх новизна: На основі проведеного у дипломній роботі дослідження: обґрунтовано економічний зміст грошово-розрахункових операцій, як важливого об'єкта контролю; дані пропозиції щодо вдосконалення організації і методики контролю грошово - розрахункових операцій; обґрунтовано необхідність і значення класифікації грошово-розрахункових операцій за суб'єктами; розроблені пропозиції щодо вдосконалення інформаційної бази контролю за грошово-розрахунковими операціями, а саме за розрахунками з дебіторами і кредиторами за товарними і нетоварними операціями.

Ключові слова: грошово-розрахункові операції, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, внутрішній контроль, готівкові розрахунки, безготівкові розрахунки

RESUME

Thesis presented on 122 pages. When writing a thesis used 103 references, 4 figures, 14 tables.

The aim of the thesis is the study of current practices, research issues and methods of control over monetary and settlement operations and development of proposals for its improvement.

Object is financial - economic activity is an example of "Ternotrans".

The subject of the research the organization and methods of accounting and control monetary settlement of transactions in the enterprise.

The resulting conclusions and their novelty: Based on the study in the thesis work: yobrruntovano economic content of monetary transactions, as an important object of control; your suggestions for improving the organization and methods of monetary control payment transactions; substantiates the necessity and importance of classification of monetary payment transactions by entities; developed proposals to improve the information base for the monitoring of monetary and settlement operations, in particular on settlements with debtors and creditors by commodity and subsistence operations

Keywords: Monetary and payment transactions, accounts receivable, accounts payable, internal controls, cash payments, non-cash payments

АНОТАЦІЯ

Хованець Т. П. Контроль за грошово - розрахунковими операціями підприємства

Дослідження на здобуття освітньо - кваліфікаційного рівня “магістр” за спеціальністю 8.03050901 “Облік і аудит” - Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2017 рік.

Досліджені грошово - розрахункові операції, як об’єкт контролю, формування інформаційної бази контролю цих операцій, а також організацію і методику контролю за ними.

В роботі дані пропозиції щодо вдосконалення контролю за грошово-розрахунковими операціями. Проведено оцінка фінансового стану підприємства.

ANNOTATION

Khovanets T. P. Control of cash - clearing operations.

Research on a receipt educationally - qualifying level master's “degree” after speciality a 8.03050901 “Account and audit” is the Ternopil national economic university, Ternopil, 2017.

Researched monetary - settlement operations, as the object of control, control the information base of operations, as well as their organization and method of control.

The paper highlighted the purpose and objectives of the control of cash - clearing operations. We consider the organization and method of controlling these operations. An assessment of the financial condition of the company.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ГРОШОВО-РОЗРАХУНКОВІ ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ОБ'ЄКТ КОНТРОЛЮ.....	7
1.1. Економічний зміст грошово-розрахункових операцій.....	7
1.2. Класифікація розрахунків підприємства.....	17
1.3. Мета і завдання контролю за грошово-розрахунковими операціями.....	31
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2 ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА КОНТРОЛЮ ЗА ГРОШОВО -РОЗРАХУНКОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	43
2.1. Формування облікової інформації про розрахунки з дебіторами та кредиторами за товарними операціями.....	43
2.2. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами за нетоварними операціями.....	50
2.3. Комп'ютеризація окремих ділянок обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами.....	69
Висновки до розділу 2.....	77
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ ЗА ГРОШОВО -РОЗРАХУНКОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ.....	79
3.1. Етапи контролю розрахунків з дебіторами і кредиторами за товарними операціями.....	79
3.2. Контроль розрахунків з дебіторами та кредиторами за нетоварними операціями.....	88
3.3. Аналітичні процедури при проведенні контролю розрахунків з дебіторами та кредиторами та оцінка фінансового стану підприємства.....	93
Висновки до розділу 3.....	105
ВИСНОВКИ	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	112

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасну економіку неможливо уявити без такого її важливого елемента, як розрахунки. Вони мають вагоме значення для підприємства, адже являються важливою складовою в структурі всіх суб'єктів господарювання. Розрахункові операції майже завжди присутні на початковому і кінцевому етапах кругообігу коштів, які включають придбання товарів, виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг та розрахунку за них. Тобто більшість операцій, що здійснюються на підприємстві пов'язані з рухом грошових коштів, проведенням розрахунків між підприємствами. Особливо це стосується розрахунків з постачальниками, покупцями і замовниками, що нерідко відбуваються із відстрочкою платежу. У зв'язку з цим, ризик можливих зловживань у сфері розрахунків є дуже високим. Окрім того, протягом останніх років почастишали випадки привласнення грошових коштів за рахунок нецільового використання кредитів в установі банку, штучного відтягування сплати по рахунках. Не менш актуальними є питання використання товарних (комерційних) кредитів на підприємствах України.

Проблемам контролю за грошово-розрахунковими операціями присвячено багато праць учених-економістів. Вагомий внесок у їхнє вирішення зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Ю.А. Кузьмінський, Є.В. Мних, Б. Нідлз, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, П.Я. Хомин та інші.

Для того, щоб підприємство, установа мали змогу вижити в умовах жорстокої конкуренції та бути прибутковими, керівнику необхідно володіти методикою аналізу і контролю, мати певну інформаційну базу для їх проведення та відповідних кваліфікованих працівників для реалізації цієї методики на практиці. Будь-які помилки в обліку розрахунково-грошових операцій можуть дорого коштувати як бухгалтерові та і підприємству в цілому. Саме тому такі операції вимагають уваги як з боку осіб, які їх безпосередньо здійснюють, так і з боку тих, хто проводить контроль на підприємстві.

Необхідність вдосконалення організації і методики контролю за грошово-розрахунковими операціями і визначили вибір теми дипломної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є вивчення діючої практики, дослідження проблемних питань організації і методики контролю за грошово-розрахунковими операціями та розроблення пропозиції щодо його вдосконалення.

Для досягнення даної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити економічний зміст поняття грошово-розрахункові операції;
- визначити підходи до класифікації грошово-розрахункових операцій;
- обґрунтувати необхідність і значення класифікації грошово-розрахункових операцій за суб'єктами;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення інформаційної бази контролю за грошово-розрахунковими операціями, а саме за розрахунками з дебіторами і кредиторами за товарними і нетоварними операціями;
- узагальнити методичні основи формування в обліку інформації про розрахунки з дебіторами і кредиторами з метою внутрішнього контролю цього питання;
- оцінити вплив дебіторської та кредиторської заборгованості на фінансовий стан підприємства;
- дати пропозиції щодо вдосконалення організації і методики контролю за грошово-розрахунковими операціями.

Об'єктом дослідження є фінансово - господарська діяльність на прикладі ТОВ «Тернотранс»

Предметом дослідження виступає організація і методика обліку і контролю грошово-розрахункових операцій на підприємстві.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в дипломній роботі мети було використано такі методи дослідження як порівняння, елімінування,

перерахунок показників, прийом балансових співвідношень, балансовий і сальдовий прийоми, спосіб аналітичних групувань.

Так, методом порівняння досліджувалось питання відповідності діючої методики обліку грошово-розрахункових операцій законодавчим і нормативним актам. Балансовий та сальдовий прийом та спосіб аналітичних групувань застосовано пристану розрахунків підприємства.

Наукова новизна одержаних результатів. На основі проведеного у дипломній роботі дослідження:

- обґрунтовано економічний зміст грошово-розрахункових операцій, як важливого об'єкта контролю;
- дані пропозиції щодо вдосконалення організації і методики контролю грошово - розрахункових операцій;
- обґрунтовано необхідність і значення класифікації грошово-розрахункових операцій за суб'єктами;
- розроблені пропозиції щодо вдосконалення інформаційної бази контролю за грошово-розрахунковими операціями, а саме за розрахунками з дебіторами і кредиторами за товарними і нетоварними операціями.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в роботі рекомендації можуть бути запроваджені в практику роботи підприємств.

Публікації. За результатами дослідження опублікована стаття «Розрахункові операції на сучасному підприємстві»

Структура дипломної роботи Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи 122 сторінки. При написанні роботи використано 103 джерела літератури.

У вступі визначені актуальність теми дипломної роботи, її мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження, методи дослідження, наукова новизна і практичне значення отриманих результатів дослідження, структура.

У першому розділі розкривається економічний зміст грошово-розрахункових операцій, наводиться їх визначення та класифікація, а також

розглядається мета і завдання контролю за грошово-розрахунковими операціями.

Другий розділ присвячений питанням вказується формування облікової інформації про розрахунки з дебіторами та кредиторами за товарними та нетоварними операціями, та комп'ютеризації окремих ділянок обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами.

У третьому розділі розглянуті організація і методика контролю розрахунків за товарними та нетоварними операціями, і аналітичні процедури при проведенні контролю розрахунків, та дана оцінка фінансового стану підприємства.

За результатами роботи зроблені висновки і пропозиції щодо вдосконалення інформаційної бази, організації і методики контролю за грошово-розрахунковими операціями.

РОЗДІЛ 1

ГРОШОВО-РОЗРАХУНКОВІ ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ОБ'ЄКТ КОНТРОЛЮ

1.1. Економічний зміст грошово-розрахункових операцій

У теперішніх умовах господарювання в процесі своєї діяльності підприємства вступають у розрахункові взаємини з іншими підприємствами, організаціями й особами. Такі розрахунки пов'язані з формуванням основних засобів і оборотних коштів, збутом виробленої продукції і наданням послуг, розподілом прибутку, розрахунками з фінансовими органами, а також з органами соціального страхування і соціального забезпечення. В то же час підприємства мають змогу вступати в розрахункові відносини з окремими особами (наприклад, для виконання різних доручень по видачі засобів під звіт, отримання кредитів на індивідуальне житлове будівництво, а також господарське призначення).

Під грошовими розрахунками розуміють платежі підприємств, підприємців і фізичних осіб за реалізацію продукції (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, котрі одночасно не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Платежі також здійснюються за рахунок розподілу й перерозподілу грошових коштів. Сукупність усіх платежів створює грошовий оборот.

Грошовий оборот - це виявлення сутності грошей у русі. Він охоплює процеси розподілу й обміну. На обсяг і структуру грошового обороту на підприємстві впливають стадії виробництва та споживання. Довготривалий виробничий процес, що вимагає збільшення виробничих запасів, призводить до збільшення платежів, пов'язаних з їх придбанням. Зростання трудомісткості продукції збільшує платежі, пов'язані з оплатою праці. Прямі і зворотні зв'язки між споживанням та виробництвом виникають через стадії розподілу й обміну за допомогою грошового обороту.

Важливе місце займає грошовий оборот у процесі реалізації продукції. В процесі товарного виробництва продукт певного виробника, призначений для споживання іншим суб'єктом господарювання, може дістатися до споживача, а також дає право виробнику на одержання іншого продукту лише після оплати. В процесі реалізації перевіряється відповідність між обсягом і структурою виробництва та суспільною потребою в них.

Рух товарних і грошових потоків у економічній літературі розглядається через призму планової організації процесу відтворення і його складових - виробництва, розподілу, споживання.

Ринковим відносинам властивий вільний рух товарів, послуг, капіталу і ресурсів. Якраз саме такий момент потрібно враховувати, вивчаючи рух товарів і пов'язаний з ним оборот грошей.

Оборот грошей супроводжує обмін товарів і послуг, коли відбувається оплата за товар і гроші переходять від покупця до продавця. У загальній грошовій масі розрізняють активні гроші, що в кожний даний момент беруть участь в обороті, і пасивні (кошти на рахунках суб'єктів господарювання, громадських організацій, кошти населення, інші фонди накопичення і зберігання), що є лише потенційним платіжним засобом. Це значить, що маса грошей, котра перебуває в обороті, весь час буде меншою за загальну кількість грошей на суму грошових фондів накопичення і зберігання. Вони постійно залучаються в активний грошовий оборот.

Формування розрахунків диктує строге виконання фінансової дисципліни, вчасної сплати боргів із зобов'язань та забезпечення вчасного одержання засобів за реалізовану продукцію і надання послуг. Затримання виплати за отримані матеріальні цінності або невчасне надходження засобів за реалізовану продукцію і надання послуг веде до фінансових труднощів у введенні господарства підприємств.

Основними завданнями грошово-розрахункових операцій є:

- правильне здійснення дієвого порядку вживання безготівкових розрахунків; правильне і своєчасне оформлення усіх документів;

- спостереження за дотриманням форм розрахунків, встановлених у договорах із покупцями та постачальниками;
- забезпечення зроблених вчасно розрахунків з дебіторської і кредиторської заборгованості для усунення простроченої заборгованості;
- перевірка за наявності, руху і збереження коштів, за дотримання розрахункової і платіжної дисципліни;
- своєчасне і вірне оформлення документів по руху грошових коштів і розрахунків.

Від правильної організації грошових розрахунків повністю залежить оперативність їх виконання, а отже і фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Організація грошових розрахунків ґрунтується на таких принципах [43, с. 12]:

- ❖ обов'язкове зберігання грошових коштів на рахунках у банку;
- ❖ вільний вибір установи банку для відкриття поточних рахунків;
- ❖ вільний вибір способів розрахунків і платежу;
- ❖ списання коштів за дорученням власника рахунку;
- ❖ здійснення платежів у межах наявних на рахунку коштів;
- ❖ дотримання установлених законодавством правил.

У даний час в економічній літературі не виділено чітке поняття форми розрахунків. Зокрема, Л. А. Рибіна, викладаючи власне розуміння цієї категорії визначає форму розрахунків як “...вид носіїв боргових вимог на кошти, які відрізняються структурою документів і документообігом, часом і місцем виконання розрахунків, ступенем гарантії платежів” [85, с. 34]. Діюче законодавство України не розкриває змісту терміну “форма розрахунків”, натомість наводиться перелік форм розрахунків, які застосовуються при проведенні переказу, а саме: “акредитивна, вексельна, інкасова, за гарантійними зобов'язанням, за чеками, з використанням документів на переказ [94, с.156].

Результати проведених досліджень свідчать, що поняття “розрахунок” та “платіж” тісно пов'язані. Так, наприклад, В.А. Ющенко дає таке визначення безготівкових розрахунків: “безготівкові розрахунки – це платежі, що здійснюються як у вигляді матеріального обігу паперових документів, так і у вигляді магнітних записів, магнітного зчитування, руху електронних

повідомлень” [85, с.18]. Економічна енциклопедія трактує поняття “платіж” як фінансово-грошові операції, пов’язані з розрахунками громадян, підприємств і організацій між собою, а також органами фінансово-кредитної системи [34, с.754]. Сучасний економічний словник визначає поняття розрахунку як сплату грошей за зобов’язаннями.

Маса грошей, що знаходиться в обороті, має дві форми: готівкову і безготівкову.

Розподіл грошового обороту на безготівковий і готівковий стає інструментом регулювання об’єкта грошового обороту - грошової маси.

Більша частка грошового обороту припадає на безготівковий оборот, котрий охоплює уся сфери господарських відносин підприємств і організацій, банківських і фінансових установ, населення.

Грошовий оборот на кожному підприємстві пов’язаний з такими напрямками:

- забезпечення процесу виробництва (закупівля сировини, матеріалів, комплектуючих, виплата заробітної плати);
- реалізація продукції (робіт, послуг), тобто відшкодування витрат і формування доходів;
- сплата податків, обов’язкових відрахувань і зборів;
- забезпечення спільної діяльності підприємств;
- отримання і погашення кредитів і сплата відсотків за кредит кредитним установам.

Це пов’язане з різноманітною економічною сутністю вище зазначених розрахунків, документооборотом, видами й методами фінансового та банківського контролю.

Безготівковий грошовий оборот цілком і повністю здійснюється через банківські установи, що в них відкрито рахунки суб’єктів підприємницької діяльності.

Від правильної організації грошових розрахунків у цілому залежить оперативність їх здійснення, і фінансовий стан суб’єктів господарювання.

Між готівковою і безготівковою формами розрахунків існує тісний зв'язок. Одержуючи виручку за реалізовану продукцію у безготівковій формі, підприємство має отримати в установленому порядку у банківській установі готівку на покриття поточних витрат – виплату заробітної плати, господарські потреби, виплату авансів на відрядження. Підприємства торгівлі та сфери обслуговування населення, реалізуючи товари (роботи, послуги), отримують плату за це переважно готівкою [91, с. 6].

Одним із головних факторів нормалізації розрахунків у народному господарстві є запровадження єдиних розрахункових правил, які визначаються відповідними нормативними актами [84].

Обіг готівки в Україні керується нормативними актами, які були прийняті НБУ (постанова Правління НБУ «Про порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні»). Регулювання націлене на нормалізацію грошового обігу, ринкових перетворень, збільшення рівня керованості грошового обігу підприємств і організацій.

Розрахунки готівкою варто сприймати як платежі готівкою підприємств і фізичних осіб за реалізовану продукцію, і також за операціями, які безпосередньо не мають нічого спільного з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Вживання грошових розрахунків у діяльності суб'єктів підприємницької діяльності керується великим обсягом нормативних документів. Головними законодавчими актами є такі: Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закони України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», Інструкції та Положення НБУ. Невиконання вимог даних законодавчих документів може потягнути за собою досить великі штрафні санкції. З огляду на це достатньо важливим є дотримання основних правил використання готівкових і безготівкових розрахунків у господарській діяльності підприємств.

Від безпомилкової організації грошових розрахунків повністю залежна своєчасність їх здійснення, а отже і фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Одним із провідних факторів нормалізації розрахунків в економіці є впровадження неподільних розрахункових правил, котрі характеризуються відповідними нормативними актами.

Вибір ефективної форми розрахунків сприяє поліпшенню фінансового стану підприємства, зростанню його прибутку без залучення додаткових капітальних вкладень. Тому в умовах ринку вибір форми розрахунків, на нашу думку, необхідно здійснювати за такими критеріями:

- надійність, шляхом гарантування своєчасності надходження коштів на рахунок виробника продукції в повному обсязі;
- контроль через належний рівень взаємного і банківського контролю за виконанням договірних зобов'язань;
- прискорення документообігу;
- прискорення обігу коштів через скорочення термінів отримання товарно-матеріальних цінностей і термінів їх оплати покупцями;
- мінімальна трудомісткість розрахункових операцій.

До основних з них належать Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах.

Безготівкові розрахунки є менш врегульованими, ніж готівкові. Зокрема, кількість банків та кількість поточних рахунків, що їх можуть відкривати фізичні та юридичні особи, не обмежені. Проте клієнтам дозволено відкривати лише один поточний рахунок для формування статутного капіталу суб'єкта господарювання - юридичної особи (у національній та іноземній валюті) та один поточний рахунок (у національній та іноземній валюті) за кожною угодою сумісної (спільної) діяльності без створення юридичної особи [35].

Організація безготівкових розрахунків мусить збігатися з конкретними вимогами, які обумовлені інтересами розвитку економіки. Передова з них повинна забезпечувати вчасне отримання кожною організацією грошових коштів за відвантажену ним продукцію, чи надані послуги, чим сприяти прискоренню обігу обігових коштів у розрахунках.

Способи платежів характеризують правильність порядку списання коштів із рахунків платників.

У сучасній системі безготівкових розрахунків господарські суб'єкти використовують такі основні способи платежу:

- ❖ Перерахування грошових коштів (безпосередньо не пов'язане з банківським кредитом) з поточного рахунку платника.
- ❖ Надання позики банком шляхом прямого перерахування грошей із кредитного рахунку платника на банківський рахунок постачальника.
- ❖ Розрахунок шляхом заліку взаємної заборгованості платників, за якими взаємні зобов'язання боржників і кредиторів один перед одним погашаються в рівновеликих сумах і лише за різницею здійснюється платіж на загальних підставах. Кожна зі сторін сплачує або одержує лише різницю платіжної суми, яка не покривається зарахуваннями. Існують постійно діючі та разові зарахування вимог. До постійно діючих належать періодичні розрахунки за сальдо зустрічних вимог. До разових розрахунків належать заліки зустрічних вимог між двома підприємствами або між групою підприємств і організацій.
- ❖ Гарантована оплата постачальнику з попереднім депонуванням коштів на окремих банківських рахунках в установах банку за місцем знаходження платника і з наступним їх списанням з цього рахунку після зарахування грошей на рахунок одержувача в установі банку, де йому відкритий поточний рахунок.

Особливістю функціонування поточних рахунків є те, що з них заборонено здійснювати інвестиції в Україну. Для інвестиційної діяльності можна використовувати інвестиційні рахунки, які відкривають нерезидентам-інвесторам у банках. Через них також повертають іноземні інвестиції та прибутки, доходи, інші кошти, одержані іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні. Особливістю відкриття будь-якого рахунку у банку суб'єктам господарювання є необхідність повідомлення про цей факт державного податкового органу. Про зміну та закриття рахунків будь-якого суб'єкта господарювання банк також протягом трьох днів повідомляє відповідний орган державної фіскальної служби [81].

Права на договірне списання можуть бути надані банку, що обслуговує платника, наприклад, у разі оплати комісійної винагороди за обслуговування рахунку або погашення кредиту, якщо банк є кредитором платника.

В такому випадку така можливість повинна також бути передбаченою в договорі банківського рахунку, кредитному договорі або іншому договорі про надання банківських послуг. В процесі договірного списання банк платника складає відповідний меморіальний ордер. Відповідно до Цивільного кодексу України, кошти списуються з рахунку клієнта без його відома лише на підставі рішення суду. У цьому випадку йдеться про примусове списання коштів. Його можуть впровадити в дію державні виконавці та органи ДФС на підставі виданих судами виконавчих документів. В цьому випадку державні виконавці подають до банку платника платіжну вимогу, а органи ДФС - інкасове доручення (розпорядження). Ці ж документи використовують також у разі стягнення коштів з тих рахунків, на які на підставі рішення суду був накладений арешт.

Зупинення операцій за рахунком банку можливе також унаслідок виконання ним завдань суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Обов'язок зупинити фінансову операцію на такий самий термін виникає в банку, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку введено до переліку осіб, пов'язаних з терористичною діяльністю, або щодо якої застосовано міжнародні санкції. Рішення про зупинення таких операцій ухвалює відповідальний працівник банку (філії) шляхом видання відповідного розпорядження. Зупинення фінансової операції як такої, що може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, може бути також здійснене на підставі відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави [97, с. 25].

Виділяють інститути грошової системи, до яких належать державні та недержавні установи, які регулюють грошовий обіг, не наводячи при цьому перелік недержавних, а також окремим елементом пропонують грошове регулювання, як - комплекс заходів державного впливу для того, аби досягти

відповідності кількості грошей об'єктивним вимогам економічного розвитку [41, с. 40].

У бухгалтерському обліку під розрахунками мається на увазі:

1) здійснення оплати іншим юридичним і фізичним особам за отримані від них товари, роботи, послуги, працю й інші матеріальні та нематеріальні активи шляхом перерахування або видачі готівки, передачі товарів, виконання робіт або надання послуг, передачі права власності на акції, облігації або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства;

2) одержання від юридичних і фізичних осіб товарів, робіт, послуг, результатів праці, акцій, облігацій або частини статутного капіталу й інших матеріальних і нематеріальних активів на правах покупця, засновника тощо;

3) одержання від юридичних і фізичних осіб коштів, товарів, робіт, послуг, акцій, облігацій або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів у порядку оплати переданих товарів, робіт, послуг і інших матеріальних і нематеріальних активів;

4) передача готової продукції, товарів, виконання робіт або надання послуг, передачі право власності на акції, облігації або частину статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства на правах постачальника (підрядника) іншим юридичним і фізичним особам.

Головними особливостями фінансово-господарських відносин і грошово-розрахункових операцій є:

1. У відносинах між суб'єктами під час здійсненні товарних операцій характерним є складання таких господарських договорів, як: договір купівлі-продажу; договір постачання; договір підряду; договір бартеру; договір про надання послуг; договір зберігання; договір оренди; договір про товарний кредит.

2. З огляду на те, що практика господарювання примножує випадки систематичного невиконання договорів, ігнорування договірних умов, внаслідок чого частіше за все втрачають товаровиробники, при укладанні угоди особливо

увагу необхідно приділяти її суттєвим умовам. В даний час економічна література не дає прямої відповіді на запитання, які саме умови договору слід вважати суттєвими. В загальному розумінні – це предмет та ціна договору.

Отже, договір є головним інструментом фінансово-господарських відносин, його виконання є гарантією фінансової стабільності.

Особливістю договору як первинного документу є те, що він не знаходить свого відображення на балансових рахунках бухгалтерського обліку. В той же час він є джерелом зобов'язання, а інформація про сукупний розмір прав та зобов'язань підприємства може бути корисною для прийняття відповідних рішень його власниками (особливо при управлінні дебіторською заборгованістю), а також інвесторами та кредиторами [61, с.264]

Таким чином, договірні зобов'язання і права як фактор аналізу потрібно враховувати: при управлінні дебіторською заборгованістю, коли визначається кредитоспроможність партнера (або при аналізі кредитоспроможності позичальника); при прогнозуванні грошових потоків на власному підприємстві.

Згідно з компромісною позицією низки вчених, договірне право перед відображенням його в обліку повинно пройти перевірку на відповідність певним “критеріям визнання”, таким, як корисність та твердість контракту: зобов'язання, виконання якого не можна уникнути в повній сумі або без виплати неустойки, може розглядатися як “тверде”.

1.2. Класифікація розрахунків підприємства

Для розуміння сутності контролю за грошово-розрахунковими операціями необхідно дослідити питання класифікації розрахунків, виділення їх форм і видів. Форми розрахунків на підприємстві подані на рис. 1.1.

Безготівкові розрахунки слід розглядати як цілісну систему, яка включає:

- класифікацію розрахунків;
- організацію розрахунків;
- форми відповідних документів;

- взаємовідносини платників з банками.

У класифікації безготівкових розрахунків слід розрізняти:

- розрахунки за товарними операціями;
- розрахунки за нетоварними операціями.

Такі розрахунки здійснюються в різних формах. Всі ці форми розрахунків характеризуються:

- засобом платежу;
- видами розрахункових документів;
- характером документообігу;
- певними перевагами та недоліками.

Використовуються відповідні форми безготівкових розрахунків (залежно від форми розрахункового документа), а саме:

- платіжними дорученнями;
- платіжними вимогами-дорученнями;
- чеками;
- акредитивами;
- векселями;
- інкасовими дорученнями (розпорядженнями).

Платіжне доручення являє собою розпорядження підприємства в письмовій банку, що його обслуговує про списання (перерахування) коштів із свого рахунку на рахунок одержувача. Приймаються банком тільки в сумі, котру підприємство має можливість сплатити за наявними коштами, або за рахунок

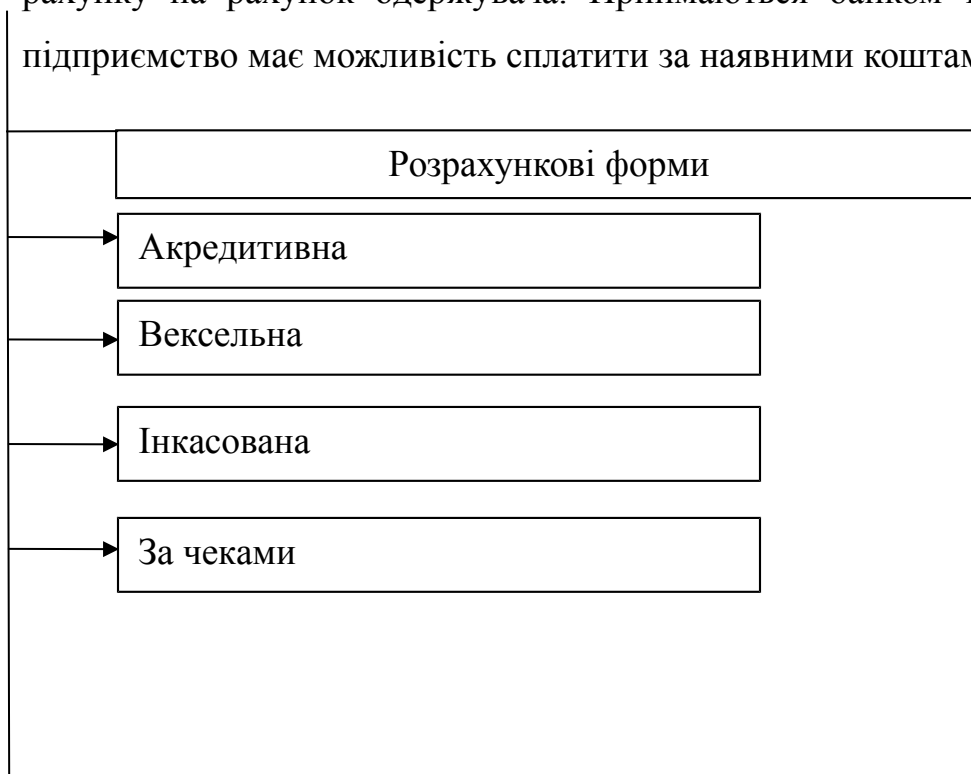

Рис. 1.1. Розрахункові форми підприємства [75, с. 15]

кредиту, крім доручень на перерахування до бюджету суми податків, зборів, обов'язкових платежів та внесків в державні цільові фонди. Платіжне доручення діє протягом 10 днів із дня виписки. Якщо у підприємства недостатньо коштів, або взагалі вони відсутні, то платіжне доручення повертається клієнту без виконання.

Розраховуються платіжним дорученням за такою схемою:

- постачальником відвантажується продукція покупцю;
- постачальником виставляється рахунок-фактуру за продукцію;

- покупцем (платником) представляється в свій банк платіжне доручення;
- банк, що обслуговує покупця (платника) у відповідності з дорученням списуються грошові кошти з його розрахункового рахунка;
- банк повідомляє покупця про списання грошових коштів;
- банк покупця направляє платіжне доручення банку постачальника;
- банком постачальника зараховуються кошти на рахунок постачальника (одержувача);
- банк постачальника повідомляє постачальника (одержувача) про надходження грошових коштів.

При цьому застосовуються як міські та міжміські розрахунки за товарними та нетоварними операціями, а саме:

- для сплати матеріальних цінностей та послуг;
- внесення податків та платежів до бюджету, пенсійний фонд;
- погашення кредиторської заборгованості;
- перерахунку штрафів, пені, неустойок, сум за рішенням суду;
- погашення банківських позик та відсотків по них.

Платіжна вимога-доручення - це комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин. Верхня - вимога постачальника покупцю оплатити вартість товару, вона заповнюється постачальником. Нижня - доручення покупця своєму банку перевести суму коштів з його рахунку на рахунок постачальника - заповнюється покупцем за виконання всіх умов поставки. Застосовується в міжміських розрахунках по товарних операціях. Не використовують в розрахунках претензійного характеру. Дійсне протягом 20 днів з дня виписки. Буває:

- а) з акцептом;
- б) без акцепту.

Покупець має право повністю відмовитися від акцепту у випадках:

- якщо товар не було замовлено;

- якщо товар відвантажено за неузгодженою адресою;
- коли товар доставлено достроково;
- коли товар недоброякісний або некомплектний;
- коли не погоджена ціна товару.

Відмова від акцепту банком не приймається, якщо її недостатньо вмотивовано або мотиви суперечать чинному законодавству або інструкціям банку. [33, с. 33]. Не зважаючи на зручність використання та врахування інтересів сторін комерційної угоди, усі вище перераховані платіжні документи не гарантують платежу. При відсутності достатніх коштів на рахунку платника, вони повертаються одержувачу (постачальнику) без виконання.

Чек - розпорядження платника своєму банку у письмовій формі сплатити зі свого рахунка пред'явнику чека вказану в ньому суму.

Чеки бувають:

- розрахункові - використовуються для розрахунків між підприємствами.
- грошові - використовуються тільки для отримання підприємствами з рахунків у банківських установах готівки для виплати заробітної плати, премій і винагород, дивідендів, коштів на відрядження, на господарські витрати.

Суб'єктами чекового обороту є:

- ❖ Чекодавець - юридична або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чеку та підписує його.
- ❖ Одержувач чеку - юридична або фізична особа, яка є одержувачем коштів.
- ❖ Банк-емітент - банк, який видає чекову книжку підприємству або фізичній особі.

Для того, щоб одержати чекову книжку підприємство звертається в банк-емітент із заявою. Сума ліміту чекової книжки депонується банком на окремому рахунку, з якого оплачуються чеки. Депонування коштів може проводитись за рахунок власних коштів чекодавця або за рахунок кредитів банку. Чек дійсний протягом 10 днів з дня виписки.

Різновиди розрахункових чеків:

- іменний чек - чек, в ньому вказується конкретна особа - одержувач грошових коштів;
- чек на пред'явника.

Принципова схема обороту розрахункового чеку:

- ✓ постачальник передає товар покупцю, а покупець передає чек постачальнику;
- ✓ постачальник передає чек у свій банк і останній спрямовує його в банк покупця для оплати;
- ✓ банк платника списує кошти з його рахунку і повідомляє його про це;
- ✓ банк платника переказує кошти в банк постачальника;
- ✓ банк постачальника зараховує кошти на його рахунок та повідомляє його про це.

Перевагою розрахунків чеками є їх швидке здійснення, а отже і швидкість надходження грошових коштів на рахунок постачальника. Недоліками можна назвати недостатню гарантованість платежу, складність оформлення чеку, та неможливість розрахунків на велику суму. В разі коли клієнт не проводить розрахунки чеками, а термін дії чекової книжки ще не закінчився, чекодавець представляє її в банк разом з платіжним дорученням для зарахування невикористаного залишку на рахунок, з якого депонувались кошти. У випадку якщо чекова книжка повністю використана, але не використаний ліміт коштів, чекодавцю надається нова чекова книжка. У випадку вичерпання ліміту невикористані чеки повинні повертатися в банк, де була отримана чекова книжка. Чекова книжка дійсна 1 рік.

Акредитив - це є розрахунковий документ з дорученням однієї кредитної установи другій здійснити оплату товарно-транспортних документів за відвантажений товар з рахунку спеціально задепонованих коштів. Документи постачальника сплачуються банком лише за виконання умов, які передбачені у заяві покупця. Акредитивна форма розрахунків вважається вигідною для постачальників, оскільки гарантує оплату, а покупцю, навпаки, така операція не вигідна, оскільки депонування коштів виводить їх з обороту.

Ця форма застосовується лише тоді, коли постачальник та покупець не мають постійних господарських зв'язків щодо поставки товарів і угода носить разовий характер.

Кожний акредитив призначається для розрахунків тільки з одним продавцем і не має можливості переадресовуватись. З акредитива не можуть видаватися готівка. Відкриття акредитиву здійснюється як в банку платника, так і в банку постачальника.

Акредитив виставляється на термін, вказаний в договорі, але не більше ніж на 15 днів. Мінімальна сума, на яку може бути відкритий акредитив не обмежується. Акредитиви бувають:

- покритий - такий акредитив передбачає попереднє депонування коштів. Депонування здійснюється за рахунок або виключно власних коштів або виключно позикових.

- непокритий акредитив - акредитив, за яким платежі постачальнику гарантує банк.

- відзивний - акредитив, який може бути змінений або анульований банком-емітентом на вимогу покупця без відома постачальника. Банк-виконавець має оплатити документи, що були виставлені постачальником і прийняті банком, до отримання ним повідомлення про зміну або повного анулювання акредитиву.

- безвідзивний акредитив - акредитив, який неможливо анулювати без згоди постачальника, на користь якого його було відкрито.

Схема розрахунків використання акредитиву:

1. Покупець дає завдання своєму банку відкрити акредитив, що банк і виконує і повідомляє про це покупця.

2. Банк покупця повідомляє банк постачальника про відкриття акредитиву, і вже тоді банк постачальника повідомляє про це постачальника.

3. Постачальником відвантажується товар, надаються документи про виконання умов угоди в банк і вимагає відкрити акредитив.

4. Банк покупця переводить банку постачальника кошти з акредитиву.

5. Банк постачальника зараховує кошти на його рахунок і повідомляє його про це.

Головною підставою для відкриття акредитиву є повідомлення постачальника про готовність відвантажити товар. Для того, щоб відкрити акредитив платник подає в банк заяву встановленого зразка з необхідними реквізитами:

- номер угоди, згідно якої відкривається акредитив;
- термін дії акредитиву;
- рахунок платника і назва банку, що його обслуговує;
- документи, згідно яких здійснюється платіж за акредитивом;
- термін подачі цих документів;
- вид і сума акредитиву.

Закривається акредитив в банку постачальника наступним чином:

1. При заяві постачальника про відмову від подальшого використання акредитива до закінчення терміну його дії.
2. Після закінчення терміну дії акредитиву.
3. При заяві покупця про відзив акредитиву повністю або частково.

Акредитив закривається в той день коли отримане повідомлення від банку-емітента. Невикористана сума акредитиву повертається на поточний рахунок платника. [55, с. 38].

Вексельна форма розрахунків - це розрахунки між постачальником та покупцем з відстрочкою платежу, яка оформлюються векселем.

Вексель - це письмове зобов'язання стандартної форми, ще надає право його власнику вимагати безумовної сплати відповідно суми, що вказана у векселі, від особи, яка видала вексель (крім трати) у відповідний термін. Головними особливостями векселів є те, що вони є різновидом цінних паперів, що мають значні переваги над паперовими грошми. Вони дають можливість своїм власникам одержувати додатковий дохід у вигляді дисконту, який по суті є різницею між ціною придбання векселя та вексельною сумою кредиторської заборгованості. Вексель має силу платіжного засобу за рахунок можливості

перекидання боргу на переказному векселі, а також використовувати в розрахунках за товари, перетворити в гроші; реалізувати іншому підприємству або банку.

Класифікація векселів:

За емітентом:

- Казначейські векселі - державні цінні папери, як випускаються для покриття витрат бюджету. Вони можуть використовуватись для здійснення розрахунків, для зарахуванні оплати в держбюджет, як застава для забезпечення інших платежів і кредитів.
- Приватні векселя - емітуються корпораціями, фінансовим групами, комерційним банками.

За порядком платежу:

1. Строкові векселі - сплата за цими векселями здійснюється в зазначений строк.

2. На пред'явника - оплата за такими векселями здійснюється негайно після прийняття його дебітором.

За можливістю передачі іншій особі:

- Такі, що індосуються - передаються через передавальний напис - індосамент.
- Без можливості передачі.

За суб'єктом здійснення оплати:

- переказний вексель (тратта) - виписується і підписується боржником - трасантом, і є вимогою трасату - боржнику трасанта, сплатити у визначений термін вказану у векселі суму третій особі - ремітенту (пред'явнику трати).
- простий (соло-вексель) - за цим векселем векселедавець бере на себе зобов'язання особисто сплатити певну суму за векселем на визначену дату.
- за типом угоди:

- фінансові векселі - використовуються для мобілізації грошових коштів; мають депозитну природу.
- товарні векселі - використовуються для кредитування товарних операцій.

За забезпеченням заставою:

- Забезпечені векселі (заставою).
- Незабезпечені векселі.

За місцем сплати боргу:

- Доміцільований вексель - вексель, в якому зазначено конкретне місце платежу.
- Недоміцільований.

За формою випуску:

- Паперова.
- Електронна.

Існують суттєві особливості обороту соло-векселя і переказного (тратти). Схема розрахунків простим векселем має такий зміст

- продавець відвантажує продукцію;
- векселедавець передає вексель;
- векселедавець погашає вексель;
- ремітент вручає погашений вексель векселедавцеві.

Перевагами простого векселя є те, що в них досить прості правила обігу, а також не потрібно акцептувати векселі, тому що векселедавець являється прямим боржником по векселю.

Переказний вексель (тратта) виписується та підписується кредитором. Механізм розрахунку переказним векселем за поставлену продукцію можна представити так:

- ✓ векселедавець відвантажив продукцію боржнику;
- ✓ видача векселя;
- ✓ пред'явлення векселя до акцепту;
- ✓ підтвердження акцепту;
- ✓ пред'явлення векселя до сплати;
- ✓ погашення векселя;
- ✓ вручення погашеного векселя (з розпискою отриманні платежу).

Така схема трасату не відволікати обороні кошти і не залучати кредити банку. Останнє сприяє прискоренню взаєморозрахунків, покращенню фінансового становища, контрагентів.

Переваги вексельної форми розрахунків полягають у тому що векселі:

- скорочують потребу в готівці;
- зменшують витрати грошового обороту прискорюють його;
- забезпечують погашення взаємних боргів підприємствами;
- надають можливість їх продажу до строку погашення та отримання необхідних оборотних коштів;

Для покупця товару - скорочують потреби в оборотних коштах; зменшують потребу в банківському кредиті; надають можливість використовувати їх для оплати товарів, що отримані від своїх боржників; Для продавця товару - підвищують гарантії оплати за рахунок поручителя та відповідальність всіх векселедавців перед держателем векселя. Недоліки використання вексельної форми розрахунків полягають в тому, що крім угоди на поставку необхідне оформлення ще одного документа - векселя. Для цього, в окремих випадках покупець повинен знайти надійного поручителя.

Інкасове доручення (розпорядження) – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, який обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок одержувача.

Платіжні вимоги та інкасові доручення (розпорядження) застосовуються у випадках стягнення в вимушеному порядку сум фінансових санкцій, штрафів, які нараховані державними податковими органами.

Правові основи організації безготівкових розрахунків у господарському обороті регламентуються законодавчими, інструктивними документами. Національний банк України виступає як методичний центр з розробки форм і засобів розрахунків у народному господарстві, правил документообороту, організації банківського контролю за проведенням розрахунків.

В умовах вдосконалення ринкових відносин організація безготівкових розрахунків повинна активно сприяти вирішенню таких завдань:

- удосконалення комерційного розрахунку на підприємстві;
- підвищення відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями;
- зміцнення договірної дисципліни;
- прискорення обороту оборотних коштів.

Наведена нижче класифікація є узагальненням та систематизацією зазначених підходів до класифікації розрахункових операцій. Від існуючих вона відрізняється:

- повнотою побудови – дозволяє охопити основні фактори, які впливають на розрахункові операції;
- чіткістю назви ознак – припускає можливість швидко встановити його джерело, що значно полегшує керування конкретним видом розрахункових операцій;
- стислістю назви ознак – необхідна для полегшення його практичного використання;
- логічністю – дозволяє простежити зв'язок між групами різних факторів;
- зрозумілістю – необхідна для доступного оволодіння інформацією.

Все це дозволяє її використовувати на практиці в фінансово-економічних сферах діяльності.

Класифікація розрахункових операцій наведена на рис. 1.2.

Розрахунки підприємств - платежі підприємств, підприємців і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Отже, можна зробити висновок, що класифікація розрахункових операцій за суб'єктами найбільш оптимальна та відповідає сучасним уявленням про види

розрахунків і структуру Плану рахунків та її можна використовувати на практиці в фінансово-економічних сферах діяльності.

В сучасних умовах досить чітко проявились основні проблеми подальшого розвитку системи безготівкових розрахунків. Серед них:

- оптимізація форм і засобів безготівкових розрахунків, їх організацій, вибір найраціональніших у певних економічних умовах форм розрахунків, які б давали найбільший ефект;

- інтенсифікація і прискорення розрахунків, чим швидше обертаються гроші і здійснюються платежі, тим більше можливостей для одержання вищих доходів, зекономлені внаслідок прискорення розрахунків кошти можуть додатково спрямуватися в сферу розвитку виробництва;

- підвищення самостійності господарських суб'єктів за умови досконалої організації і здійснення безготівкових розрахунків у господарському обороті, грошова відповідальність підприємств за недодержання грошових коштів після відправлення товарів чи надання послуг вимагає, щоб ці ж підприємства мали право вільно діяти в сфері безготівкового обігу;

Рис.1.2. Класифікація розрахункових операцій. [86, с. 157]

На рис. 1.3. подана класифікація розрахункових операцій за суб'єктами, яка поділяє розрахунки на юридичних та фізичних осіб.

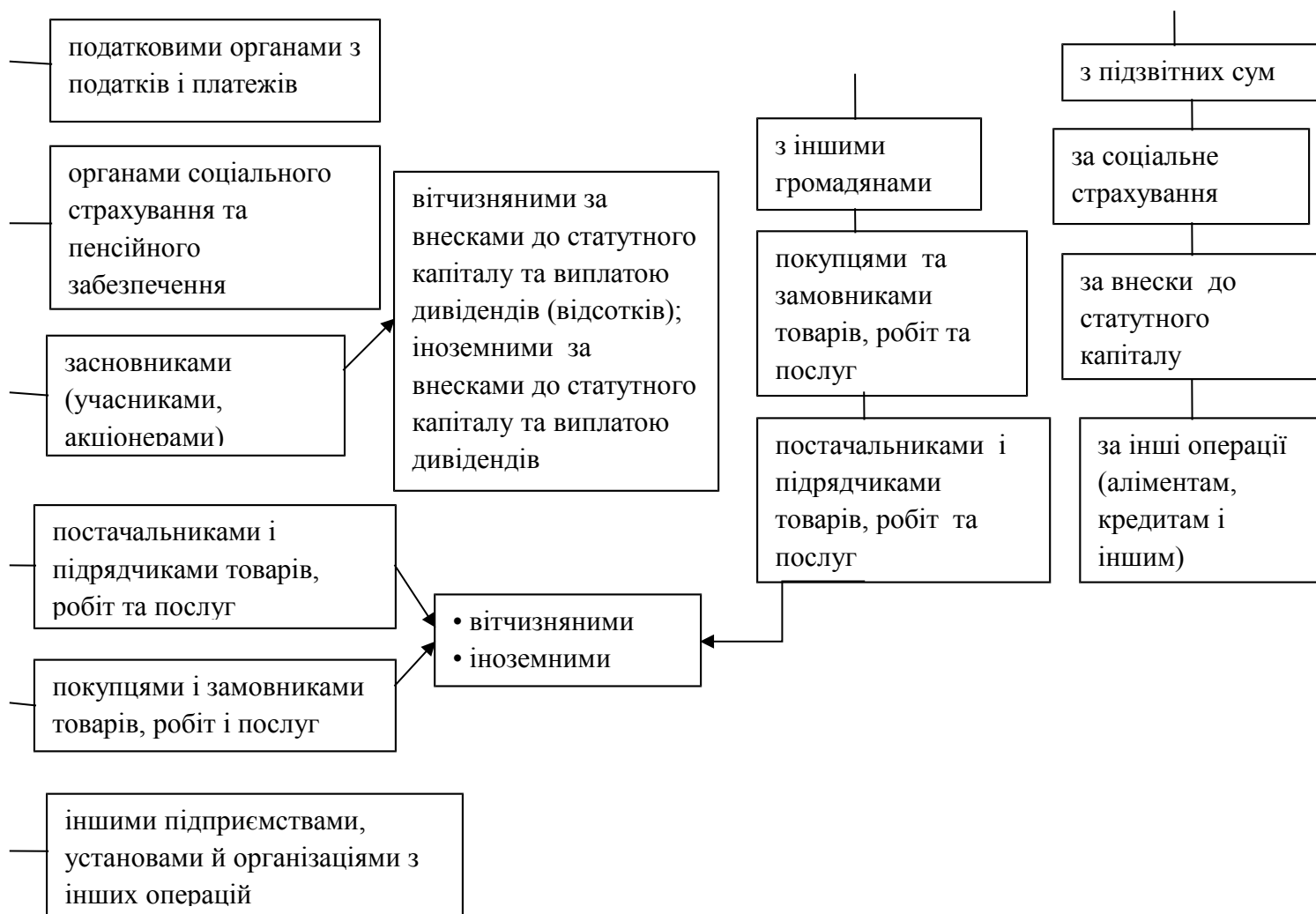

Рис. 1.3. Класифікація розрахункових операцій [86, с. 156]

- постійний пошук нових механізмів організації безготівкових розрахунків, які б дозволили на економічній основі подолати кризові явища і процеси в грошовій сфері.

Система грошово-розрахункових операцій повинна бути найтіснішим чином пов'язана з реальним товарним оборотом. Тільки за такої умови забезпечується безперервний кругообіг коштів підприємства і як результат розвиватиметься та якісно вдосконалюватиметься виробництво.

Нормалізація системи грошово-розрахункових операцій сприятиме становленню нормальних ринкових відносин. Проблема органічного зв'язку системи розрахунків з ринковим середовищем, що формується у вітчизняній економіці набуває сьогодні особливої актуальності.

1.3. Мета і завдання контролю за грошово-розрахунковими операціями

Переважна більшість операцій, які здійснюються на підприємстві, зв'язані з рухом грошових коштів, зокрема, проведенням розрахунків між підприємствами. Тому внутрішній контроль за грошово-розрахунковими операціями є дуже важливим.

Метою внутрішнього контролю цих операцій є встановлення достовірності даних щодо наявності та руху грошово-розрахункових операцій, повноти і своєчасності відображення інформації в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку грошових коштів і розрахунків відповідно до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності господарюючого суб'єкта.

Основними завданнями внутрішнього контролю грошово-розрахункових операцій є:

- вивчення законності і доцільності проведення операцій з грошовими коштами та грошовими документами, своєчасності і повноти оприбуткування та витрачання грошових коштів;
- перевірка законності відкриття підприємством рахунків у банку, своєчасності одержання і обробки виписок банку по всіх відкритих рахунках;
- стану грошових коштів на рахунках на день проведення аудиту за даними виписок банку і за балансом підприємства;
- виявлення напрямів використання коштів, що зберігаються на банківських рахунках, оцінка правильності проведення взаємозаліків з кредитною установою;
- перевірка наявності договорів та їх реєстрації у відповідних журналах;
- перевірка правильності документального оформлення грошово-розрахункових операцій, і відображення цих операцій в обліку і звітності;
- перевірка дотримання підприємством податкового законодавства по операціях, пов'язаних з розрахунками;

- забезпечення порядку збереження чекових книжок, контроль за випискою чеків та отримання за ними грошей.

Джерелами інформації для внутрішнього контролю грошово-розрахункових операцій є:

- 1) Первинні документи з обліку грошових коштів.
- 2) Облікові реєстри, що використовуються для відображення господарських операцій з обліку коштів, розрахунків та інших активів
- 3) Акти та довідки попередніх ревізій, аудиторські висновки та інша документація, що узагальнює результати контролю.
- 4) Головна книга.
- 5) Звітність (таблиця 1.1.).

Процес контролю і регулювання за грошово-розрахунковими операціями необхідна для виконання як стратегічних, так і короткочасних планів підприємства, збереження платоспроможності і фінансової стійкості, більш раціонального використання його активів і джерел фінансування, а також мінімізації витрат на фінансування господарської діяльності.[26, с. 40]

Таблиця 1.1.

Документування грошово-розрахункових операцій.

№ п/п	Форма документу	Первинні документи	Призначення документу
1	КО-1	Прибутковий касовий ордер (ПКО)	Надходження готівки в касу
2	КО-2	Видатковий касовий ордер (ВКО)	Видача готівки з каси
3	КО-3	Журнал реєстрації прибуткових та видаткових касових документів	Для реєстрації в бухгалтерії ПКО, ВКО, чи документів, що їх замінюють
4	КО-4	Касова книга	Для обліку касиром операцій з готівкою

5	КО-5	Книга обліку прийнятих і виданих касиром грошей	Для обліку руху коштів в касі
6		Грошовий чек	Для одержання готівки з рахунку в банку
7		Об'ява на внесок готівки	Для внесення готівки на рахунок в банку
8		Супровідна відомість до сумки з грошовою виручкою	Застосовується при здачі готівки інкасатору
9	ФКЧ-1	Фіскальний касовий чек на товари (послуги)	Розрахунковий документ, надрукований реєстратором розрахункових операцій (РРО) при проведенні розрахунків за продані товари(надані послуги)
10	ФКЧ-2	Фіскальний касовий чек видачі коштів	Розрахунковий документ, надрукований РРО при проведенні розрахунків у разі видачі коштів покупцеві при поверненні товару, компенсації послуг, прийнятті цінностей під заставу, виплаті виграшів у державній лотереї та в інших випадках

(Продовження таблиці 1.1)

11	РК-1	Розрахункова квитанція	Використовується при реєстрації розрахунків за продані товари (надані послуги) або при видачі коштів покупцеві у разі повернення товару, компенсації послуги, прийнятті цінностей під заставу та в інших випадках
12	П-53	Платіжна відомість	Виплата грошових коштів з каси декільком особам
13	П-49	Розрахунково-платіжна відомість	Розрахунок виплат по заробітній платі та її виплата з каси
14		Платіжне доручення	Письмове доручення банку, який обслуговує підприємство, на перерахування певної суми коштів з поточного рахунку в банку на рахунок постачальника

Одним з важливих документів у фінансовій звітності є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів», який за мету має визначення вимог до надання інформації про минулі зміни грошових коштів суб'єкта господарювання і їх еквівалентів за допомогою звіту про рух грошових коштів, який розмежовує грошові потоки протягом періоду від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності.

Інформація про грошові потоки є корисною для оцінки здатності суб'єкта господарювання генерувати грошові кошти і їх еквіваленти, вона також дає користувачам змогу розробляти моделі для оцінки і порівняння теперішньої вартості майбутніх грошових потоків різних суб'єктів господарювання. Вона також підвищує ступінь зіставності звітності про результати діяльності різних суб'єктів господарювання, оскільки запобігає впливу різних підходів до обліку однакових операцій і подій. Минула інформація про грошові потоки часто використовується як показник суми, періоду і визначеності майбутніх грошових потоків. Вона також корисна під час перевірки точності минулих оцінок грошових потоків, а також взаємозв'язку рентабельності, чистих грошових потоків і впливу зміни цін.[57, с. 18]

Процес контролю і регулювання грошово-розрахункових операцій буває суперечливим. Наприклад, для того, щоб бути впевненим, що в касі завжди є необхідна валюта, вимагається зводити баланс відповідних розмірів. При цьому прийняття рішення менеджером знаходиться під сильним впливом його вміння або невміння пристосуватись до ризику. Так, неналаштованість до стратегічного ризику тягне за собою утримання великого залишку готівки або цінних паперів у різних валютах на випадок необхідності здійснення платежів. Це - консервативна стратегія. Вона дає впевненість, що в разі необхідності кошти справді будуть у наявності [57, с. 21].

Для того, щоб бути попереду конкурентів і мати прибутковий бізнес, керівництву компанії необхідно приймати правильні управлінські рішення. Без ефективної системи управління фінансовими потоками це практично неможливо. Адже, неплатоспроможність виникає у той момент, коли грошовий потік стає від'ємним. Важливим є те, що така ситуація може трапитися навіть у тому випадку, коли підприємство формально залишається прибутковим. Саме з цим пов'язані проблеми доходних, але неліквідних компаній, які можуть бути на межі банкрутства. Най частіше всі ці проблеми є результатом неправильно організованих платежів або порушення умов здійснення платежів. Серед сучасних методів управління грошовими потоками можна виділити наступні: бюджетування, збір інформації про заплановані платежі, перевірка і затвердження платежів, оперативне планування, оперативне управління платежами [77, с. 158].

При бюджетуванні на основі плану продажу і закупівлі складаються плани руху грошових коштів на проміжок часу. Вже на цьому етапі можна виявити потенційні касові розриви і вжити необхідних заходів. Бюджети видатків грошових коштів також важливі при управлінні грошовими потоками. Використання бюджетування руху грошових коштів дозволяє відповісти на питання про те, хто, коли, на які цілі і скільки може використати коштів.

Оперативне планування призначене для керування поточними потребами і надходженнями грошових коштів. Кінцевою ціллю оперативного планування є,

головним чином, платіжний календар, який дозволяє виявити касові розриви більш детально і точно. Платіжний календар може формуватися на основі планових надходжень і заяв на витрачання грошових коштів, також у ньому зазначаються залишки грошових коштів, що плануються на початок і кінець періоду по кожному банківському рахунку. Однак цих даних може також бракувати для аналізу причин касових розривів. Тому календар може бути більш розгорнутий, з додатковою інформацією у розрізі по контрагентах, по договорах тощо [77, с. 13].

Оперативне планування не може обмежуватися відображенням заявок і коригуванням платіжного календаря. Важливо проводити попередній відбір і перевірку заявок. Вони повинні бути узгоджені з відповідальними особами компанії, але ця процедура має здійснюватися достатньо швидко.

Внутрішній контроль – самостійна функція управління, яка виступає засобом налагодження зворотних зв'язків, завдяки чому управлінський персонал підприємства чітко простежує хід виконання прийнятих ним рішень. Це дає змогу своєчасно реагувати на відхилення в роботі підконтрольних центрів відповідальності від заданої мети й відповідно корегувати їх діяльність.

Раціональність та оптимальність внутрішнього контролю як складної багаторівневої системи, забезпечують не окремі операції або процедури, а системний підхід до організації як кожного етапу, так і контрольного процесу в цілому, а також адаптування завдань інформаційної бази та порядку проведення контрольних процедур до особливостей об'єкта контролю [29, с. 256].

Метою внутрішнього контролю розрахункових операцій на підприємствах є договірне та своєчасне відображення даних у носіях облікової інформації. Система контролю на об'єкті дослідження передбачає здійснення перевірки за дотриманням планових показників, налагодження системності за строками оплати платежів, контроль за виконанням умов договору зі сторони контрагентів, пошук резервів зростання ліквідності, платоспроможності та ділової активності підприємства в процесі реалізації функцій управління.

Завданням внутрішнього контролю розрахункових операцій на підприємстві є контроль за достовірністю формування інформації про розрахункові операції в системі бухгалтерського обліку та звітності.

Внутрішній контроль на багатьох підприємствах функціонує функціонує не достатньо злагоджено, про що свідчить відсутність належного інформаційного забезпечення, відкорегованої системи контролю за центрами відповідальності відповідно до організаційної системи обліку. Проблеми її функціонування ускладнюються і через відсутність єдиного підходу до організації контролю за грошово-розрахунковими операціями, а також перекладання контрольних функцій інших структурних підрозділів на бухгалтерію підприємства. Для вирішення вищезазначених проблем можна побудувати систему контролю відповідно до підприємств.

Центрами відповідальності за грошово-розрахунковими операціями виступають бухгалтерія, планово економічний відділ, відділи постачання та збуту. Безпосередній контроль за розрахунковими операціями здійснюватимуть працівники кожного структурного підрозділу, які виконуватимуть контрольні функції з покладеними на них посадовими обов'язками.

Рівні внутрішнього контролю, та відповідальні за його проведення наведені на рис. 1.4.

Основними напрямками контролю грошово-розрахункових операцій на підприємствах є:

1. Дотримання вимог чинного законодавства при укладанні договорів.
2. Стан розрахунків між замовниками та підрядниками і правильність відображення фінансово-господарських операцій у бухгалтерському обліку та звітності.
3. Правильність визначення вартості робіт та послуг
4. Організація роботи.

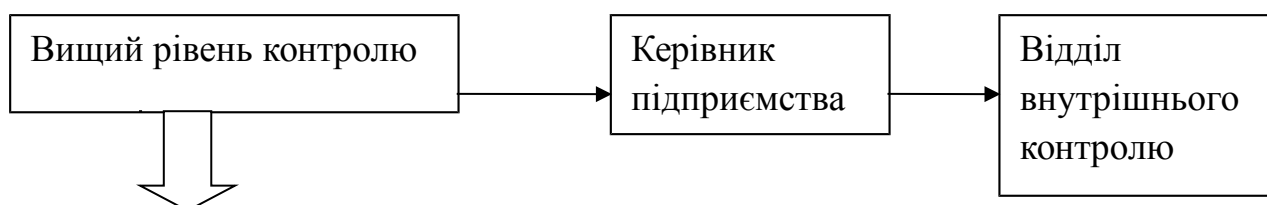

Рис. 1.4. Організація внутрішнього контролю операцій на підприємстві. [61, с. 265]

Ефективна система контролю дає змогу не лише якісно вести облік, а й ефективно здійснювати управління за рухом вкладених грошових коштів, що не завжди використовуються за цільовими призначенням, а така ситуація веде до нестачі грошових вкладень та ризику.

На початковому етапі впровадження контролю на підприємстві слід перевірити ефективність і ґрунтовність обраної стратегії взаємовідносин організації з контрагентами. Передовим є порядок класифікація партнерів підприємства, тому що правильний розподіл буде відображати суть грошово-розрахункових операцій, що вважається основою для прийняття ефективних управлінських рішень.

Попередній контроль розрахункових операцій полягає у ретельному підборі клієнтів з метою зменшення вірогідності виконання ними обов'язків. Для таких відділів внутрішнього контролю потрібно розробити критерії і показники, які формують систему обліку розрахункових операцій, визначається

чи відповідають вони чинному законодавству та затвердженому Положенню про облікову політику організації(підприємства).

Поточний контроль розрахункових операцій здійснюється з метою запобігання виникнення недоліків на стадії створення та здійснення розрахункових операцій підприємства. Головним етапом такого контролю є перевірка їх юридичного оформлення (укладених договорів) та економічного обґрунтування. Для того контролюють відповідність змістовності договорів чинному законодавству, цілісність відображення прав і обов'язків сторін, а також несення відповідальності за невиконання загальних умов договору, строки та умови розрахунків.

В процесі здійснення контролю розрахункових операцій з метою їх документального підтвердження, обсягу та вартості виконаних робіт, розрахунків за виконані роботи, потрібно провести зустрічні звірки. Ефективність результатів контролю розрахункових операцій залежить від спостереження та аналізу величини дебіторської та кредиторської заборгованостей, а також їх впливу на фінансовий стан підприємства [29, с. 57]. На даному етапі визначають допустимий розмір дебіторської заборгованості з метою недопущення у зниженні грошових потоків та виникненні безнадійних боргів, що безпосередньо впливає на економічну безпеку підприємства [99, с. 235]. Також визначають оптимальне співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованостями, що вважається важливим для їх оборотності.

У разі виконання умов договору в частині здійснення робіт та проведення розрахунків за виконання роботи здійснюється перевірка дотримання кошторису в цілому та в частині виконання окремих видів робіт (за етапами їх виконання) та термінів розрахунків за виконаними роботами [102, с. 9]. У разі перевірки відповідності використання грошових коштів, що були отримані як цільове фінансування, з'ясовується чи не фінансувалися за виділені кошти інші об'єкти.

Також доцільним буде складання і подання замовнику звіту про цільове використання виділених коштів.

Етапи внутрішнього контролю грошово-розрахункових операцій на підприємстві подані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Основні етапи внутрішнього контролю грошово-розрахункових операцій на підприємстві.

Напрями контролю	Джерела інформації	Користувачі інформації
Контроль цільового фінансування і цільового надходження коштів	Договір, виписки банку, бюджети, кошториси, розрахунки, робочі таблиці	Керівництво підприємства плановий відділ, бухгалтерія
Контроль руху грошових коштів	Бюджети, розрахунки, таблиці, додатки	Керівництво підприємства плановий відділ, бухгалтерія
Контроль за формуванням дебіторської заборгованості	Відомості контролю дебіторської заборгованості, додатки, інформація ринку покупців	Керівництво підприємства, відділ продаж, плановий відділ, бухгалтерія
Контроль за формуванням кредиторської заборгованості	Відомість контролю кредиторської заборгованості, додатки, інформація ринку постачальників та підрядників, робочі таблиці	Керівництво підприємства, відділ постачання, плановий відділ, бухгалтерія
Контроль розрахунків за страхуванням	Законодавство про страхування майна, кошториси, розрахунки	Плановий відділ, бухгалтерія, керівництво підприємства
Контроль розрахунків за виплатами працівникам	Бюджети, кошториси розрахунки, відомість нарахування заробітної плати	Керівництво підприємства, бухгалтерія,

Важливою складовою ефективної системи внутрішнього контролю розрахункових операцій є наявність внутрішньої звітності, що надає управлінському персоналу вчасну інформацію для прийняття адекватних рішень. До видів і форм такої звітності за розрахунковими операціями доцільно віднести бюджети руху грошових потоків, дебіторської і кредиторської заборгованостей; відомості контролю про стан розрахунків з дебіторами та

постачальниками й підрядниками та іншими розрахунковими операціями підприємства.

Таким чином, інтегруючи розрахунки підприємства, можна досягти узгодженості руху грошових коштів із тактичними і стратегічними завданнями підприємства в часі і просторі. Такий підхід до концепції планування грошових потоків дозволить спрямувати діяльність підприємства на досягнення фінансової стійкості і платоспроможності[87, с. 20].

Наявність значної дебіторської заборгованості і погана робота з нею може призвести до браку грошових коштів для оплати поточної діяльності підприємства. Проблема неправильно організованих платежів може бути вирішена тільки комплексно на етапі бюджетування і на етапі оперативного управління платежами.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

В процесі господарської діяльності підприємство вступає в розрахункові відносини з іншими господарськими органами, юридичними чи фізичними особами - за товарно - матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги та інше. Розрахунки являють собою систему грошових відносин, яка ґрунтується на господарському розрахунку, строгому дотриманню договорів та фінансової дисципліни. Розрахунки здійснюються готівкою і в безготівкових формах. Розрахунки готівкою здійснюються при купівлі дрібних господарських речей, виплаті заробітної плати, оплаті витрат на відрядження тощо.

Майже весь платіжний оборот, як по товарних, так і по всіх інших операціях, охоплюється безготівковими розрахунками. Установи банку здійснюють безготівкові розрахунки у формах, встановлених Національним банком України, а також прийнятих у міжнародній банківській практиці.

Необхідно наголосити на тому, що система безготівкових розрахунків сприяє зміцненню договірної дисципліни, прискоренню оборотності оборотних

засобів, ефективному використанню коштів і посиленню контролю за фінансовою діяльністю підприємства.

РОЗДІЛ 2

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА КОНТРОЛЮ ЗА ГРОШОВО -РОЗРАХУНКОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

2.1. Формування облікової інформації про розрахунки з дебіторами та кредиторами за товарними операціями

Інформаційну базу внутрішнього контролю грошово-розрахункових операцій формують:

- 1). Документи фінансово-розрахункового планування (програми, плани, кошториси, бюджети, прогнозні баланси тощо).
- 2). Носії первинної та зведеної облікової інформації (в тому числі управлінська звітність).

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» (далі П(С)БО 10) дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів підприємству на дату складання бухгалтерської звітності.

Дебіторська заборгованість включає в себе усі вимоги організацій до юридичних і фізичних осіб відносно грошей, товарів чи послуг.

По-перше, слід відмітити, що для прийняття зацікавленими особами адекватних та вчасних рішень щодо існуючої політики управління в процесі антикризового регулювання фінансово-господарського стану істотне значення мають актуальність і якість інформації про стан розрахунків з дебіторами, що формується на базі даних бухгалтерського обліку конкретних суб'єктів господарювання. Це зумовлює неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість в обсязі і вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків з дебіторами зокрема і заборгованості загалом з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи суб'єктів господарювання та складання рекомендацій щодо її попередження.

По-друге, невирішеними є проблеми відображення в обліку довгострокової дебіторської заборгованості, оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги. До того ж, застосовувати у наших умовах традиційні за кордоном методики аналізу дебіторської заборгованості не завжди доцільно через відсутність необхідного обсягу вірогідної і доступної інформації щодо розрахунків з дебіторами.

Вирішення сучасних проблем обліку розрахунків із дебіторами повинно бути врегульоване підприємством щоб реалізовувати свою продукцію шляхом надання знижок чи пропонуванням передплати або ж створенням резерву сумнівних боргів [39, с. 88].

Задля забезпечення платоспроможності, ліквідності, прибутковості організації шляхом створення ефективного механізму керування дебіторської заборгованості передбачаються виконання відповідних етапів управління дебіторською заборгованістю, а саме [39, с. 80]:

- формування інформаційної бази, формування умов надання комерційних кредитів та процедури інкасації дебіторської заборгованості;
- визначення допустимого обсягу портфеля дебіторської заборгованості на основі прогнозованого обсягу реалізації;
- моніторинг складових портфеля дебіторської заборгованості та структурування її за термінами погашення;
- розробка змін умов кредитування різних дебіторів з метою збільшення обсягів продажу;
- оцінка можливостей рефінансування портфеля дебіторської заборгованості.

На першому етапі необхідно визначити обсяг потрібної для інформації, котрий необхідно здійснити. Стосовно інформаційних ресурсів, то можна зупинитися на тому, що є в наявності, головне, аби всі задіяні в процесі управління дебіторською заборгованістю працівники мали можливість вчасно отримати ту інформацію, яка їх цікавить [40, с. 190].

Другий етап дає можливість виробити персональні умови надавання комерційних кредитів покупцям. Для цього необхідно здійснити аналіз платоспроможності та ліквідності покупців шляхом здійснення розрахунку загальних показників: коефіцієнтів загальної ліквідності, абсолютної ліквідності, а також швидкої ліквідності. Вимоги кредитування є дуже важливим чинником, котрий має вплив на обсяги реалізованої продукції. Вони зводяться до встановлення для окремих покупців:

- терміну оплати;
- знижки за вчасну оплату;
- терміну дії знижок.

Для всіх підприємств неможливо встановити однакові терміни оплати покупцями відпущеної продукції, знижки, а також термін дії знижки. Їх встановлює організація самостійно в залежності від своїх потреб та специфіки функціонування.

Третій етап управління заборгованістю вбачає розрахунок допустимого обсягу дебіторської заборгованості на підставі прогнозованого обсягу реалізації.

Четвертий етап управління забезпечить:

- 1) Нагляд за поточним об'ємом дебіторської заборгованості організації;
- 2) Контроль обсягів заборгованості усіх покупців відповідно за термінами погашення;
- 3) Виділення дебіторів із найбільшим обсягом простроченої дебіторської заборгованості;
- 4) Організація невідкладних заходів стосовно управління заборгованістю.

П'ятий етап дає можливість обґрунтувати ефективність перемін у кредитній політиці. Задля зростання обсягів продажу чи пришвидшення інкасації дебіторської заборгованості організація намагається змінювати умови кредитування. Відповідно, продовжуються терміни кредитування, даються знижки для покупців, котрі платять вчасно та не мають безнадійної

заборгованості, відбувається перехід від роботи за передоплатою до реалізації в кредит [40, с. 192].

Останній, шостий, етап передбачає оцінку можливостей рефінансування дебіторської заборгованості. Організація задля трансформування заборгованості у грошові кошти може використовувати наступні форми рефінансування:

- факторинг;
- облік векселів, виданих покупцями;
- форфейтинг.

Організаційним методом управління дебіторської заборгованості називається сукупність варіантів та прийомів впливу на людей, які засновані на застосуванні організаційних стосунків та адміністративній владі керівництва [99, с. 58].

Призначення регламентуючих методів зводиться до складання структури та ієрархії керування, доручення повноважень та відповідальності членів підприємства, наданні методичної, інструктивної допомоги виконавцям.

Розпорядчі методи управління дебіторською заборгованістю, які включають визначення і розподіл чітких завдань для виконавців, контроль за їх виконанням, проведення нарад тощо, входять до поточної оперативної організаційної роботи.

Розрахунки за товарними операціями — платежі за товарно-матеріальні цінності, надані послуги та виконані роботи;

До головних завдань обліку розрахунків із покупцями та замовниками належать:

- вчасне та правильне оформлення операцій по руху грошових коштів та розрахунків;
- контроль стосовно використання коштів у розрахунках лише за цільовим призначенням;
- нагляд за дотриманням форм розрахунків, котрі встановлені в договорах;

- вчасна звірка розрахунків із дебіторами для виключення простроченої заборгованості.

До основних завдань організації обліку дебіторської заборгованості належать:

- класифікація дебіторської заборгованості;
- обрання методу розрахунку резерву сумнівних боргів;
- складання графіку документообігу для документів, котрі є підтвердженням виникнення заборгованості;
- вибір облікових реєстрів, в котрих показана дебіторська заборгованість, а також надання цієї інформації для відповідних виконавців;
- контроль по передачі інформації із облікових реєстрів до центральної бухгалтерії для її відображення в звітності [75, с. 100].

До основних завдань управління дебіторською заборгованістю належать:

- сприяння збільшенню обсягів продаж шляхом надання комерційного кредиту і разом з тим - зростанню прибутку;
- зростання конкурентоздатності шляхом відстрочення платежів;
- розрахунок ступеня ризику несплати рахунків;
- розрахунок передбаченого розміру резерву сумнівних боргів;
- надання рекомендацій з приводу зменшення кількості фактично чи потенційно неплатоспроможних клієнтів.

На нинішньому етапі економічного розвитку підприємства не здатні ефективно керувати дебіторською заборгованістю при розрахунках із покупцями, котра займає вагоме місце в оборотних активах, що є причиною виникнення кризи взаємонеplateжів. Покупці, коли укладають договори закупівлі, не прогнозують свої фінансові можливості; постачальники, наперед отримавши плату за продукцію, не здійснюють свої зобов'язання; банки притримують розрахунки при наявності коштів клієнтів, затягують строки здійснення платіжних операцій, не забезпечуючи дисципліну розрахунків.

Головним запитанням обліку дебіторської заборгованості є її оцінка. Методи оцінки мусять забезпечувати дотримання одного із найважливіших

принципів фінансової звітності - це обачності, відповідно до якого сума оцінки активів і доходів організації не повинна бути завищена.

До первинних джерел інформаційного забезпечення обліку поточної дебіторської заборгованості на підприємстві належать рахунки-фактури, рахунки, акти приймання-передачі виконаних робіт, наданих послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні. Для погашення дебіторської заборгованості або її забезпечення використовують виписку банку, прибутковий касовий ордер, короткостроковий вексель, розрахунки за бартерним контрактом. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи. Первинні документи і облікові реєстри, які пройшли обробку, бухгалтерські звіти і баланси до передачі їх в архів підприємства зберігають бухгалтерії господарства в закритих шафах. Первинні документи: облікові реєстри, бухгалтерські звіти і баланси передаються в архів. У архіві документи зберігаються на полицях в хронологічному порядку.

У бухгалтерському обліку відображення знаходять лише ті зобов'язання, що виникають в результаті розрахунків між підприємствами, і ті, які призводять в майбутньому до зменшення економічних вигід і можуть бути достовірно визначені. Ці зобов'язання виникають в результаті здійснення підприємством різноманітних угод і є юридичною підставою для наступних платежів за товари або надані послуги. Дійсно, якщо розглянути традиційне бухгалтерське рівняння: $\text{Активи} = \text{Капітал} + \text{Зобов'язання}$, то можна дійти до висновку, що зобов'язання – це та частина активів, яку ми втрачаємо в певний момент часу у майбутньому. Відповідно їх відображення в обліку відбувається через систему подвійного запису – фундаментального методу бухгалтерського обліку, адже в угодах завжди є боржник і кредитор.

Для забезпечення ефективної діяльності підприємства дуже важливим є управління розмірами кредиторської заборгованості, яка являє собою можливість підприємства тимчасово використовувати запозичені ресурси, але з іншого боку, також зменшує показники платоспроможності і ліквідності. Крім

цього, наявність простроченої заборгованості може призвести до погіршення іміджу підприємства. При правильному управлінні кредиторською заборгованістю можна усунути негативні наслідки її наявності. Це можливо за умови правильно організованої системи обліку аналізу та аудиту кредиторської заборгованості.

Сама ефективна організація розрахунків з дебіторами та кредиторами повинна активно сприяти зміцненню договірної дисципліни, підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями, прискоренню обороту коштів, ефективному використанню тимчасово вільних коштів.

Процес постачання включає в себе закупівлю і організацію зовнішнього надходження матеріалів, компонентів чи готових продуктів від постачальника на виробничі чи інші підприємства, склади або роздрібні магазини. Іншими словами, процес постачання полягає в тому, що підприємство укладає договори з постачальниками на необхідні йому фактори виробництва, організовує доставку та складування виробничих запасів, проводить розрахунки з постачальникам за отримані товарно-матеріальні цінності. Під час цього процесу відбувається зміна активу з форми грошей на форму майна, призначеного для виробництва продукції або торгівельної діяльності. В цілому механізм здійснення процесу постачання можна охарактеризувати трьома основними напрямками: планування, організація та контроль.

Ефективність контролю господарської діяльності, зокрема, операцій щодо розрахунків з постачальниками підприємства та фактів їх зміни залежить від раціональної його організації та чітко сформованої методики, яка передбачає наявність послідовного переліку етапів, методів та прийомів контролю та відповідного пакету розроблених робочих документів контролера для проведення внутрішньогосподарського контролю обраного об'єкта і базується на визначеному переліку систематизованих джерел інформації [13, с. 34].

Основними елементами контролю операцій із забезпечення здійснення розрахунків з постачальниками та підрядниками підприємства та фактів їх зміни є:

– об'єкти - договори, укладені підприємством; розрахункові операції; записи в первинних документах, облікових регістрах та звітності; господарські операції з обліку фактів зміни зобов'язань в контексті розрахунків з постачальниками та підрядниками; інформація про порушення та зловживання у веденні обліку, які знайшли документальне підтвердження в актах ревізії, перевірок, висновках аудиторів, постановках правоохоронних органів;

– суб'єкти – власник та підрозділи підприємства, які виконують контрольні функції за формуванням розрахунків з постачальниками та підрядниками (юридичний відділ, відділ постачання, бухгалтерія, відділ економічного аналізу, планово-фінансовий відділ, відділ маркетингу).

Контроль процесу постачання розпочинається із оцінки потенційного постачальника та якості сировини, матеріалів, устаткування, енергоносіїв, інших ресурсів і послуг, що купуються підприємством. Після підписання договорів контролер перевіряється факт виконання договірних відносин та розрахункової дисципліни.

2.2. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами за нетоварними операціями.

Розрахунки з контрагентами за операціями нетоварного характеру є важливою складовою фінансово-економічної діяльності будь-якого підприємства. Вони нерозривно пов'язані з вхідними та вихідними грошовими потоками, які складають основу процесу забезпечення безперервної діяльності суб'єктів господарювання. Затягування строків отримання платежів та погашення зобов'язань приводить до сповільнення операційного циклу та зниження ділової активності підприємства. Крім того, вартість грошей з урахуванням фактора часу має тенденцію до зниження, що в свою чергу

негативно впливає на їх покупну спроможність і призводить до скорочення ресурсів підприємств.

Нетоварна (або неопераційна) дебіторська заборгованість виникає від іншої діяльності підприємства (тобто операцій інших, ніж продаж товарів, виконання робіт або надання послуг). Нетоварна дебіторська заборгованість відображається в обліку під відповідними назвами і не входить до складу товарної дебіторської заборгованості [99, с. 58].

Нетоварними операціями можна назвати такі операції як розрахунки за виданими авансами, розрахунки за відшкодуванням завданих збитків, позикові розрахунки членів кредитних спілок, розрахунки з іншими дебіторами, розрахунки за операціями, що пов'язані з здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), всі види розрахунків з працівниками (окрім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами).

Щоб узагальнити інформацію про розрахункові операції з іншими дебіторами по нетоварних операціях призначили рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторам» який має наступні субрахунки:

- 371 «Розрахунки за виданими авансами»;
- 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;
- 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;
- 374 «Розрахунки за претензіями»;
- 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»;
- 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»;
- 377 «Розрахунки з іншими дебіторами».

За дебетом субрахунку 371 відобразатимуться суми авансів виданих під поставку матеріальних цінностей або виконання робіт, а за кредитом - суми, котрі погашені взаємозаліками під час розрахунків за відвантажені матеріали, виконані, роботи, суми, що повернулися постачальниками або підрядниками як невикористані (таблиця 2.1.).

Видача авансів обумовлюються тим, що окремі організації не можуть почати виконання робіт до моменту отримання авансу від замовника.

Нараховані дивіденди, відсотки, роялті тощо, які підлягають отриманню підприємством від спільної діяльності, володіння корпоративними правами в порядку участі в капіталі, в асоційованих і неасоційованих підприємствах, обліковують на субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» [25, с. 16]. Згідно П(С)БО 15 «Дохід» дивіденди - частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) у відповідності з долею їхньої участі у власному капіталі підприємства [78].

Таблиця 2.1.

Облікові записи на рахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами»

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Видано аванс із каси підприємства постачальнику або підряднику на поставку матеріальних цінностей під виконання робіт	371 «Розрахунки за виданими авансами»	30»Готівка», 31»Рахунки в банках»
2	Перерахунок авансів за рахунок отриманих короткострокових та довгострокових кредитів в банку	371 «Розрахунки за виданими авансами»	60 «Короткострокові позики», 50 «Довгострокові позики»
3	На суму податкового кредиту з ПДВ	641 «Розрахунки за податками»	644 «Податковий кредит»
4	Отримання виробничих запасів та МПП, за які раніше було перераховано аванс	20 «Виробничі запаси», 22 «МПП»	63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками
5	На суму податкового кредиту з ПДВ	644 «Податковий кредит»	63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками»
6	Зарахування авансу, раніше виданого постачальнику	63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
7	Погашення боргу постачальнику	63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками»	з 31 «Рахунки в банках»

8.	Повернення в касу або на поточний рахунок раніше виданих авансів	30 «Готівка», 31»Рахунки в банках»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
----	--	---------------------------------------	---------------------------------------

Таким чином можна зазначити, що організація отримує дивіденди у вигляді доходів інвестування:

- у спільні підприємства;
- в асоційовані підприємства;
- в дочірні підприємства.

Від спільного підприємства інвестор отримує дивіденди шляхом значного збільшення його частки в чистих активах об'єкта інвестування, зокрема внаслідок отримання спільними підприємствами прибутку або збільшення їх власного капіталу та інших подій (переоцінка необоротних активів, інвестицій тощо).

Нарахування доходів від спільної діяльності оформляється записами:

Дт 14 «Довготривалі фінансові інвестиції»;

Кт 722 «Доход від спільної діяльності».

Дивіденди від асоційованих підприємств (об'єднаних юридичних осіб) та від дочірніх, що належать інвестору, нараховуються так:

Дт 14 «довгострокові фінансові інвестиції»;

Кт 721 «Доход від інвестицій в асоційовані підприємства», 723 «Доход від інвестицій в дочірні підприємства».

На суму належних інвестору доходів складається запис:

Дт 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;

Кт 14 «Довгострокові фінансові інвестиції».

Отримання дивідендів оформляється такими записами:

Дт 31 «Рахунки в банках»;

Кт 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

Отримані збитки від діяльності спільних, асоційованих і дочірніх підприємств списуються на витрати від участі в капіталі за рахунок зменшення Інвестицій:

Дт 961 «Витрати від інвестицій в асоційовані підприємства»,
962 «Витрати від спільної діяльності»,
963 «Витрати від інвестицій в дочірні підприємства»;
Кт 14 «Довгострокові фінансові інвестиції».

Проценти - плата за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що є заборгованістю підприємства (згідно П(с)БО 15). Отже, процент - це доходи, пов'язані з платежами позичальника (дебітора на користь кредитора у вигляді плати за використання залучення ним на певний термін коштів або майна [78].

До процентів належать платежі за:

- використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит на умовах комерційного кредиту;
- використання коштів, залучених на депозит;
- придбання населенням товарів у кредит;
- використання майна, даного в оренду (лізинг, рента);
- придбані акції, облігації, ощадні сертифікати тощо.

У відповідності з П(С)БО 15 роялті - платежі за використання нематеріальних активів підприємства (патентів торгових марок, авторського права, програмних продуктів тощо) [78]. Тобто, роялті - це періодичні відрахування продавцеві (ліцензіарові), які згідно з ліцензійною угодою сплачує ліцензіат за право користуватися предметом ліцензійної угоди - винаходом, патентом, записами на різних носіях інформації, товарним знаком, правом на промислові та наукові зразки, виданням книги, прокатом кінофільму, виконанням авторської музики, постановкою п'єси тощо [78].

При нарахуванні дивідендів, відсотків, роялті та інших доходів від фінансової діяльності роблять такий запис (від неасоційованих підприємств):

Дт 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;
Кт 731 «Дивіденди отримані» (від різних підприємств),
732 «Проценти отримані» (за облігаціями за оренду тощо),

732 «Інші доходи від фінансової діяльності» (роялті).

Отримання нарахованих доходів відображається:

Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках»;

Кт 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

Синтетичний облік розрахунків за нарахованими доходами відображається у журналі 3, аналітичний - у відомості 3.2 в розрізі кожного підприємства та видів інвестованого капіталу у спільну діяльність та цінні папери.

Варто зазначити, що організації, які припустилися порушень майнових прав і законних інтересів інших підприємств і організацій, змушені поновити їх, не очікуючи пред'явлення претензій. У разі, якщо організація - порушник не вживає відповідних заходів, то підприємство, чий інтерес порушений, для досягнення безпосереднього врегулювання спору має звернутися до відповідача з письмовою претензією .

Як правило, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі. Це може підтвердити порівняльний аналіз кредиторської та дебіторської заборгованості. Деталізація аналізу кредиторської заборгованості може проводитись з використанням запропонованої вище методики аналізу дебіторської заборгованості.

Як збільшення, так і зменшення дебіторської і кредиторської заборгованості можуть призвести до негативних наслідків для фінансового стану. Так, зменшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може статися через погіршення стосунків з клієнтами, тобто через зменшення кількості покупців продукції. Збільшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути наслідком неплатоспроможності покупців. У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Бухгалтери - практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

До претензії повинні бути додані всі документи, необхідні для її розгляду. Якщо будь-які документи, необхідні для розгляду претензії, відсутні, підприємству надається право дослати їх, при цьому термін розгляду призупиняється на п'ять днів, з врахуванням поштового обігу. Якщо документи у встановлений термін не будуть отримані, претензія розглядається за наявними документами. При цьому слід пам'ятати, що до претензії додається оригінал або відповідним чином завірені копії документів. Документи, що є у відповідача, можна не додавати, однак це слід зазначити у претензії [75, с. 55].

Претензія підлягає розгляду у місячний термін, який обчислюється з дня одержання претензії (ст. 7 Господарського кодексу України). У тих випадках, коли обов'язковими для двох сторін правилами чи договором передбачене право повторної перевірки забракованої продукції підприємством виробником, претензії розглядаються протягом двох місяців [27].

Якщо пред'явлену претензію відхилено повністю або частково, одержувач претензії повинен повернути заявникові оригінали документів, які були одержані з претензією, а також надіслати документи, що обґрунтовують відхилення претензії, якщо їх немає у заявника. Визнана претензія повинна бути погашена шляхом поставки товару, або шляхом зарахування на рахунок підприємства грошових коштів. При цьому у відповіді (у разі визнання претензії) повинна бути зазначена дата перерахування визначеної суми .

У випадку, якщо протягом відведеного строку відповідь на претензію не одержана, а також, якщо організація - заявник не вважає обґрунтованим відхилення претензії, організація - заявник повинна, для захисту своїх законних інтересів, звернутися із заявою про повторний розгляд спору до господарського суду. Господарський суд, розглядаючи заяву має право стягнути в дохід державного бюджету з підприємства, організації, що припустилося такого порушення, штраф у розмірі двох відсотків від суми претензії.

Розмір відповідальності за прострочення платежу регулюється статтею 214 Цивільного кодексу України: «Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу

з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних з простроченої суми, якщо законом або договором не встановлено іншого розміру проценті.[101]

Терміни позовної давності встановлено ст. 71 Цивільного кодексу України, відповідно до якої загальний термін, складає три роки. Однак за окремими видами вимог встановлено скорочений строк позовної давності, що становить шість місяців. Згідно зі ст. 72 Цивільного Кодексу України скорочений строк позовної давності встановлений за позовами про:

- стягнення неустойки (пені, штрафу);
- недоліки проданих речей;
- поставку продукції неналежної якості;
- явні недоліки роботи, виконаної за договором підряду;»недоліки в роботі, виконаній за формами побутового обслуговування.

Бухгалтерський облік розрахунків за претензіями ведеться на субрахунку 374 «Розрахунки за претензія». Згідно з Інструкцією №291, на субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» ведеться облік розрахунків за претензіями, пред'явлених постачальником, підрядником, транспортними та іншими організаціями, а також за пред'явленими їм і визнаними штрафами, пенею і неустойками. Основні проводи щодо відображення таких операцій в бухгалтерському обліку зазначено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Відображення в бухгалтерському обліку операцій по розрахунках за претензіями

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Виставлені до постачальників претензій (нестачі)	374 «Розрахунки за претензіями»	63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками»
Виставлені претензії за простої, брак, завищенні ціни	374 «Розрахунки за претензіями»	68 «Розрахунки за іншими операціями»

Виставлені претензії за арифметичні помилки, брак матеріалів	374 «Розрахунки за претензіями»	20 «Виробничі запаси»
Одержані штрафи, пені, неустойки	374 «Розрахунки за претензіями»	715»Одержані штрафи,пені, неустойки»
Відшкодовані постачальником нестачі	20 «Виробничі запаси»	374 «Розрахунки за претензіями»
Внесені в касу суми нестач або на рахунки в банку	30 «Готівка» 31 «Рахунки в банках»	374 «Розрахунки за претензіями»
При відмові у задоволення позову рішенням суду	944 «Сумнівні та безнадійні борги»	374 «Розрахунки за претензіями»

На підприємстві за необхідності можна організувати аналітичний облік пред'явлених претензій у розрізі постачальників, а також за датами виникнення і погашення заборгованості з метою своєчасного відображення таких розрахунків у синтетичному обліку. Бухгалтеру необхідно слідкувати за інформацією про стан розрахунків за претензіями з метою контролю за терміном позовної давності й досудового врегулювання з постачальником [5, с. 5]. Аналітичний облік ведеться у відомості 3.2 в розрізі постачальників, транспортних організацій та інших осіб і пред'явленнях до них претензій; відповідно синтетичний облік ведеться у журналі 3.

Субрахунок 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» призначений для розрахунків за шкоду, заподіяну в результаті нестач і витрат від псування цінностей, нестач і крадіжок готівки, якщо винна особа не встановлена.

Покриття працівниками шкоди в розмірі, що перевищує середнього місячного заробітку, відбувається за розпорядженням власника чи уповноваженої ним особи, а в інших випадках - шляхом подання власником позову до районного (міського) суду.

Розмір шкоди визначається за фактичними витратами на підставі даних бухгалтерського обліку, виходячи з балансової вартості матеріальних цінностей за мінусом зносу за встановленими нормами. При розкраданні, нестачі, знищенні чи псуванні цінностей розмір шкоди визначається за цінами даної місцевості на день відшкодування збитків. Щоби притягти особу до відповідальності треба врахувати:

- наявність і розмір шкоди,
- неправомірні дії та обставини, за яких заподіяно шкоду;
- чи входили до функцій працівника відповідні обов'язки;
- чи були створені належні умови для зберігання цінностей;
- майновий стан працівника;
- ступінь вини працівника.

Розглянувши ці фактори, суд, як правило, може знизити розмір відшкодування, якого вимагає керівник підприємства.

Власник підприємства має право вимагати від винних осіб відшкодування збитків у кратному обчисленні, проте ніякий контролюючий орган не має права змушувати їх це робити. Різниця між розміром завданої шкоди та її відшкодуванням у кратному розмірі може залишатися на підприємстві, за винятком випадків, коли виявлено нестачу дорогоцінних металів, іноземної валюти та деяких інших. На рахунках бухгалтерського обліку операції по відшкодуванню завданих збитків відображаються записами наведеними у табл. 2.3.

Синтетичний облік субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» загальною сумою відображаються в журналі 3.

Аналітичний облік ведеться у відповідності 3.2, де наводяться дані за прізвищами винних осіб та рухом заборгованості за задіяну шкоду (сальдо на початок місяця, дебетовий і кредитовий обороти і сальдо на кінець місяця). Дані з відомості 3.2 (кредитові обороти) переносяться в журнал 3.

Основні господарські операції за рахунком 375 «Розрахунки за
відшкодуванням завданих збитків»

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
	2	3	4
1	Виявлення нестач та віднесення їх на винну особу	375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»	716 «Відшкодування раніше списаних активів»
2	Погашення заборгованості (крадіжки, нестачі, псування)	20 «Виробничі запаси» 30 «Готівка» 31 «Рахунки в банках»	375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»
3	Утримання із зарплати винної особи належних сум	66 «Розрахунки за виплатами працівникам»	375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»
4	Виявлено нестачу необоротних активів	375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»	746 «Інші доходи від звичайної діяльності»
5	Перерахування різниці в цінах до бюджету	716 «Відшкодування раніше списаних активів» 746 «Інші доходи від звичайної діяльності»	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»
6	Виявлення нестач, але винну особу не встановлено	947 «Нестачі і втрати від псування цінностей»	20 «Виробничі запаси» 22 «МШП», 30 «Готівка»

Розрахунки за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках обліковують на субрахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок». Видачу позики записують у дебет субрахунку 376, а повернення - у кредит субрахунку 376 в кореспонденції з рахунками по обліку грошових коштів (табл. 2.4) [25, с.20].

Заборгованість, що відображається на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», включає в себе різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними та фізичними особами.

Відображення в обліку господарських операцій кредитних спілок

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Отримання членських внесків	30 «Готівка»	41 «Пайовий капітал»
Видано позику членові спілки (під заставу) й одночасно на суму застави	376 «Розрахунки за позиками членам спілок»	30 «Готівка»
Повернуто позику членам спілки та сплачено відсоток за користування позикою	30 «Готівка»	376 «Розрахунки за позиками членам спілки» 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»
Нарахування відсотків за виданими кредитами	373 «Розрахунки за нарахованими доходами» або 376 «Розрахунки з членами кредитних спілок»	719 «Інші доходи від операційної діяльності»
Одержання відсотків	30 «Готівка» 31 «Рахунки в банках»	373 або 376
Проценти на внески членів кредитної спілки	952 «Інші фінансові витрати»	30 «Готівка»

Дебетують цей рахунок при збільшенні дебіторської заборгованості, а кредитують - при зменшенні (погашенні) в кореспонденції з рахунками по обліку грошових коштів та іншими рахунками (табл. 2.5).

У процесі діяльності підприємства мають місце господарські операції, які пов'язані з видачею грошей під звіт.

Гроші під звіт видаються з каси підприємства окремим особам для виконання різних господарських та інших доручень. Особа, яка одержала ці суми, вважається підзвітною. Нею може бути лише працівник даного підприємства. Тобто, підзвітна особа - це довірена особа підприємства, яка має сукупність прав і обов'язків по відношенню до підприємства. Список осіб, яким видають гроші під звіт, визначається керівником підприємства [55, с. 147).

Бухгалтерські проводки по рахунку 377 «Розрахунки з іншими
дебіторами»

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Надання позик персоналу на будівництво житла та садових будинків, пошиття фірмового одягу, створення основних засобів для спільної діяльності тощо	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	30 «Готівка» 22 «МШП» 10 «Основні засоби», 11, 12
2	Продаж об'єктів основних засобів різним юридичним і фізичним особам (або майнових комплексів)	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	742 «Доход від реалізації необоротних активів» або 743 «Доход від реалізації майнових комплексів»
3	Воплачено за інформаційні, юридичні, консалтингові послуги та дослідні роботи сторонніх організацій	377 «Розрахунки з Іншими дебіторами»	31 «Розрахунки в банках» 30 «Готівка»
4	Переведено митниці нараховане мито	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	31 «Рахунки в банках»
5	Погашення дебіторської заборгованості різними дебіторами	31 «Рахунки в банках» 10 «Основні засоби» 20 «Виробничі запаси»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
6	Нарахування концесіонерам дотацій із бюджету	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	718 «Одержані гарантії і субсидії»
7	Одержання дотацій	31 «Рахунки в банках»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
8	Відображення суми доходу від здачі майна в оренду в орендодавця	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	713 «Доход від операційної оренди активів»

Таким чином, підзвітна особа - це працівник даного підприємства, який отримав грошові суми під звіт для майбутніх витрат згідно наказу (розпорядження) керівника підприємства. Видача готівки проводиться з каси підприємства за умови повного звіту конкретної підзвітної особи за раніше виданими під звіт сумами. В бухгалтерському обліку повинна фіксуватися інформація про стан заборгованості підзвітної особи, а також зобов'язання підприємства перед нею.

Гроші під звіт видаються на витрати на відрядження, придбання різних матеріалів, дрібні господарські, поштові та інші витрати. При цьому потрібно дотримуватись діючих норм з регулювання готівкового обігу. Так, порядок видачі коштів під звіт та строки і порядок звітування за їх використання регламентується Порядком ведення касових операцій у національній валюті України.

Видача готівки під звіт провадиться з кас підприємства не лише на відрядні, а й на інші виробничі (господарські) потреби. В цьому випадку звіт про витрачені суми повинен бути наданий у бухгалтерію не пізніше наступного робочого дня після видачі грошей під звіт. До авансового звіту також повинні додаватися документи, що підтверджують фактичні витрати: чеки ЕККА, товарні чеки, квитанції до прибуткового ордера.

При видачі під звіт на закупівлю сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та заготівлю вторинної сировини, крім металобрухту, авансовий звіт подається до бухгалтерії протягом десяти робочих днів з дня видачі готівки під звіт, а з дозволу керівника з поважних причин протягом двадцяти робочих днів.

Аванс підзвітній особі видається в сумі, необхідній для виконання намічених заходів, і лише в тому випадку, коли підзвітна особа не має заборгованості по раніше виданих сумах. Аванс видається на підставі видаткового касового ордера або платіжної відомості, якщо видають гроші одночасно декільком особам. Підзвітна особа має право витратити аванс лише на ті цілі, для яких він виданий. Невикористані суми готівки, виданої під звіт,

повинні бути повернуті підзвітною особою в касу підприємства разом з фінансовим звітом, що оформляється прибутковим касовим ордером.

Якщо підзвітна особа не надала звіти і необхідні виправдовуючі документи у встановлені строки або не повернула в касу залишки (невикористаних сум авансів, бухгалтерія має право утримати таку заборгованість з нарахованої заробітної плати в порядку, встановленому чинним законодавством.

Так, якщо працівник не повертає залишок коштів до каси в установлений строк, то це є порушенням і неповернені суми враховуватимуться при визначенні фактичного залишку готівки в касі на кінець дня для визначення ліміту готівки в касі. В разі перевищення ліміту готівки в касі до підприємства буде застосовано фінансову санкцію в двократному розмірі сум виявленої надлімітної готівки згідно зі ст. 1 Указу Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» від 12.06.95р. № 436/95 (із змінами і доповненнями) [94].

Можливий і такий варіант, при якому підзвітна особа спочатку виконує завдання (здійснює витрати), а потім їй відшкодовують проведені витрати.

До обліку приймаються авансові звіти, які перевірені арифметичне, з змістом (щодо необхідності витрат та відповідності до призначення авансу) і затвердженні керівником підприємства. Бухгалтер опрацьовує авансовий звіт проставляючи на документах і на звіті кореспондуючі рахунки, які відповідають призначенню авансу. Підчистки, помарки, необумовлені виправлення, перекручення дат у посвідченні на відрядження та авансовому звіті не допускаються. Авансовий звіт обов'язково підписується підзвітною особою. Для відображення операцій, пов'язаних із наданням готівки фізичним особам даного підприємства для виконання завдань під час відрядження, а також із видачею грошей на господарські потреби або закупівлю дрібним оптом матеріальних цінностей призначений субрахунок 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

Операції на рахунках і субрахунках бухгалтерського обліку буде відображено такими записам (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Відображення в бухгалтерському обліку операцій по розрахунках з підзвітними особами

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Видано з каси гроші під звіт	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	30 «Готівка»
2	Придбання через підзвітних осіб матеріальних цінностей	20 «Виробничі запаси»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
3	Списання сум, використаних на відрядження, на рахунки, з якими було пов'язано відрядження	92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
4	Перераховано гроші підзвітній особі в іншу місцевість	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	31 «Рахунки в банках»
	Внесення в касу невикористаного залишку підзвітних грошей	30 «Готівка»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
6	Утримання підзвітних сум із заробітку працівника	66 «Розрахунки з оплати праці»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
7	Суми, виплачені понад установлені норми граничних добових й оплата проїзду без дозволу керівника	949 «Інші витрати операційної діяльності»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
8	Придбання через підзвітних осіб необоротних і нематеріальних активів	10 «Основні засоби», 12 «Нематеріальні активи», 15 «Капітальні інвестиції»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»

Взаємовідносини між банком і позичальником щодо отримання позик на тимчасові потреби регламентуються в кредитних договорах, як правило, у письмовій формі.

При видачі строкових кредитів строк повернення основної суми боргу встановлюється, як правило ближче до кінця строку кредитування. За кредитними лініями строк повернення кожного траншу (частини кредиту) встановлюється окремо у межах ліміту суми і строку дії кредитної лінії. У кожному окремому випадку графік погашення кредиту встановлюється індивідуально за бажанням клієнта. Сплата відсотків за користування кредитом проводиться, як правило, щомісячно за фактичну кількість днів користування кредитними коштами. При достроковому погашенні кредиту загальна сума сплачених банку відсотків менше, ніж при погашенні кредиту в кінці строку кредитного договору.

За умови неможливості погасити кредит підприємство-боржник може домовитися з банком про відстрочення (продлонгацію) на підставі заяви до банку (за 2-3 дні до закінчення терміну) та відповідної домовленості.

Процентна ставка за пролонгованим кредитом буде вища, ніж ставка стандартна. Різниця між процентною ставкою за пролонгованим кредитом і ставкою стандартною розглядається як штрафна санкція.

Стандартна ставка відсотків за кредит відноситься до витрат від фінансової діяльності.

Перш ніж приймати рішення про одержання кредиту, необхідно провести певні розрахунки з метою визначення можливості обслуговування боргу та ефективності використання кредитних коштів.

Облік розрахунків в національній та іноземній валютах по кредитах банків, строк повернення яких не перевищує дванадцяти місяців з дати балансу, і по позиках, строк погашення яких минув, ведеться на рахунку 60 «Короткострокові позики». Цей рахунок балансовий, пасивний, призначений для обліку джерел засобів. По кредиту рахунку відображаються суми одержаних кредитів (позик), по дебету - суми їх погашення та переведення до довгострокових зобов'язань у разі відстрочення кредитів (позик).

Рахунок 60 «Короткострокові позики» має такі субрахунки:

601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»;

- 601 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 602 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»;
- 603 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;
- 604 «Прострочені позики в національній валюті»;
- 605 «Прострочені позики в іноземній валюті».

Синтетичний облік короткострокових позик (кредит рахунку 60) ведеться в журналі 2, окремо за рахунком 60 - розділ II. Записи робляться на основі виписок банку з кредиту рахунку 60 у дебет різних рахунків (14, 15, 30, 31, 37, 50, 51, 53, 60, 91, 92, 93, 94, 33, 35, 45, 48, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 95, 99). Таким чином у розділі II журналу 2 відображається отримання короткострокової позики на тимчасові потреби підприємства.

Аналітичний облік ведеться в оборотній відомості (розділ III журнал 2), де відображаються позики в розрізі субрахунків, банків, строків погашення позик, сальдо на початок місяця, дебетовий і кредитовий оборот, сальдо на кінець місяця, нараховані проценти за позики за звітний період і з початку року. Наведена інформація достатньо характеризує стосунки між підприємством і банком з питань кредитування та погашення позик.

Узагальнені дані можуть використовуватись для аналізу ефективності кредитів і результатів господарської діяльності, отриманих з їх допомогою.

При відображенні в бухгалтерському обліку операцій, пов'язаних з довгостроковими позиками, необхідно врахувати, що частина довгострокової позики, яка підлягає погашенню в терміни до 12-ти місяців списується на рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями. Адже, згідно з Інструкцією 291 рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» призначено для узагальнення інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями, переведеними зі складу довгострокових, при настанні строку погашення протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Рахунок є балансовий, пасивний. Рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» має такі субрахунки:

- 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в

національній валюті»;

611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті».

По кредиту рахунку 61 відображається та частина довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом 12-ти місяців з дати балансу, по дебету - погашення поточної заборгованості, її списання тощо. Відображення господарських операцій оформляється такими записами, які складаються на основі підтверджуючих документів. Так, переведення довгострокової позики у поточну заборгованість або переоформлення векселя, заборгованості за облігаціями, відстроченої податкової заборгованості, заборгованості перед орендодавцем на поточну заборгованість відображається на рахунках бухгалтерського обліку таким чином: Дт 50 «Довгострокові позики».

51»Довгострокові векселі видані»,

52»Довгострокові зобов'язання за облігаціями»,

53»Довгострокові зобов'язання з оренди».

54»Відстрочені податкові зобов'язання»,

55»Інші довгострокові зобов'язання»;

Кт 61 « Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Погашення заборгованості оформляється такими записами:

Дт 61 « Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»

Кт 30 «Каса»,

31 «Рахунки в банках»,

37 «Розрахунки з різними дебіторами»,

50 «Довгострокові позики»,

60 «Короткострокові позики»,

71 «Інший операційний дохід» (списано заборгованість),

62 «Короткострокові векселі видані».

Кредитові обороти рахунка 61 відображаються у другому розділі журналу 3. Для аналітичного обліку бухгалтеру необхідно відкрити відомість для відображення сальдо на початок і кінець періоду, дебетового і кредитового

оборотів у розрізі операцій з окремими юридичними особами та видами заборгованості.

Короткостроковий вексель - вексель, що забезпечує заборгованість постачальникам, підрядникам та іншим кредиторам терміном менше 12 місяців. Подвійна природа векселя (з одного боку - це борговий (розрахунковий) документ, а з іншого - цінний папір) накладає відбиток на порядок його відображення в бухгалтерському обліку.

На рахунку 62 «Короткострокові векселі видані» ведеться облік розрахунків за заборгованістю постачальникам, підрядникам та іншим кредиторам за одержані сировину, матеріали, товари, послуги, роботи та за іншими операціями, на яку підприємством видані векселі.

Рахунок 62 «Короткострокові векселі видані» має такі субрахунки:

612 «Короткострокові векселі, видані у національній валюті»;

622 «Короткострокові векселі, видані у іноземній валюті».

По кредиту рахунку 62 відображається видача векселів в забезпечення поставок (робіт, послуг) постачальників та інших кредиторів та в забезпечення інших операцій, по дебету - погашення заборгованості за виданими векселями, її списання тощо.

2.3 Комп'ютеризація окремих ділянок обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами

Основною умовою успішної діяльності будь-якого підприємства є правильна організація на ньому управлінського, бухгалтерського, податкового, кадрового обліку, тому необхідно використовувати нові методи і сучасні технічні засоби побудови різних інформаційних систем.

Будь-яка держава має в собі складну сучасну економічну систему, яка являється мережею взаємовідносин господарюючих суб'єктів, що входять в її склад. Підґрунтям таких відносин вважаються фінансово-розрахункові операції, що тісно взаємозв'язані з відвантаженням матеріальних цінностей, та наданням

послуг, а також погашення різних зобов'язань та вимог, котрі несуть в собі фінансовий характер.

Оцінити взаємовідносини з партнерами, а також доцільність окремих угод досить складно, однак простежити тривалий ланцюг продажу та закупівлі кожного товару в розрізі постачальників та покупців можливо у мовах комп'ютерних технологій. Однак, задача ускладнюється тим, що партнер одночасно може бути і постачальником, і покупцем. За цих умов з'ясування таких питань, як заборгованість партнера, прострочені платежі, рентабельність окремих товарів та ін., може дати несподівану та дуже корисну інформацію, швидкість та достовірність якої забезпечить комп'ютеризація обліку.

Важливу роль в автоматизації розрахунків відіграє світова мережа Internet, за допомогою якої підприємство може отримати як необхідні дані про рівень ризику і рентабельності, вивчивши розміщену на сайті контрагента звітну інформацію, так і безпосередньо проводити розрахунки з контрагентом, використовуючи електронні документи та засоби електронної пошти.

При здійсненні операцій з контрагентами використання програмного забезпечення є необхідною умовою, оскільки дозволяє в повній мірі організувати управління матеріальними потоками, дає можливість господарюючому суб'єкту забезпечити своєчасне постачання у суворій відповідності до вимог замовника.

Важливою умовою нормальної господарської діяльності є виконання договорів і замовлень за строками, обсягом і комплектністю поставок. Порушення умов договорів породжує відповідальність постачальника у вигляді штрафних санкцій і відшкодування шкоди, понесеної покупцем. Саме тому, забезпечуючи нормальний хід господарської діяльності підприємства, покупець повинен організувати контроль за виконанням договорів і замовлень на постачання матеріальних ресурсів і вести облік їх виконання.

Бухгалтерський облік виконання договорів можна організувати на позабалансових рахунках, на яких відображаються дані одночасно з проводками по рахунку обліку розрахунків з постачальниками. У позабалансовому обліку

можна відкрити парні рахунки: “Надходження матеріальних ресурсів”, “Договори на постачання матеріальних ресурсів”. Деталізація виконання окремих договорів за строками, обсягом і асортиментом поставок деталізується на рахунках аналітичного обліку.

Ринок програмного забезпечення достатньо наповнений програмами, які спрямовані на ведення бухгалтерського обліку. Практично всі бухгалтерські програми дозволяють формувати регістри, зведені проводки, відомості залишків за синтетичними та аналітичними рахунками, контрольні відомості за станом розрахунків. Однак, це є можливості, які властиві всім бухгалтерським продуктам і не залежать від бухгалтерського рахунку, на якому ведеться облік. Для ефективного обліку розрахунків цього недостатньо.

При комп'ютеризації розрахунків з дебіторами і кредиторами, на нашу думку, необхідно побудувати аналітичний облік таким чином, щоб можна було забезпечити можливість отримати необхідні дані в наступних розрізах: за постачальниками щодо акцептованих та інших розрахункових документів, строк оплати яких не настав; постачальниками по неоплачених в строк розрахункових документах; за постачальниками за невідфактурованими поставками; за авансами виданими; за постачальниками по виданих векселях, строк оплати яких не настав; за постачальниками за простроченими оплатою векселями; постачальниками за отриманим комерційним кредитом тощо; за покупцями і замовникам за розрахунковими документами, термін оплати яких не настав; постачальникам по не оплаченим в строк розрахунковим документам; за покупцями і замовниками за неоплаченими в строк розрахунковими документами; за авансами отриманими.

Для удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, при її автоматизації, необхідно:

- створити інформаційну базу кредиторської та дебіторської заборгованості учасників розрахунків;
- звірити в електронній формі взаємні вимоги та зобов'язання й знайти найбільш раціональні способи погашення взаємної заборгованості;

- провести взаємозаліки, поступово скорочуючи обсяги заборгованості;
- вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків.

Таким чином, створений під певне підприємство інструментарій забезпечує високий рівень адаптації програмного засобу як до особливостей суб'єкта господарювання, так і до змін в обліковій політиці та в діючому законодавстві. Це також дасть змогу проводити ефективну цінову політику, спрямовану на збільшення прибутку.

У зв'язку з тим, що у розвитку промислового виробництва не тільки збільшуються роль фінансів, а й підвищується і сама ефективність виробництва, до розв'язання задач автоматизації обліку розрахункових операцій ставлять нові вимоги, які направлені на розвиток виробництва в майбутньому.

Варто зазначити те, що в процесі комп'ютеризації розрахункових операцій буде реалізовуватися великий комплекс задач з переробки інформації, котра знаходиться як в середині самого підприємства, так і між організаціями. Таким чином це дає підтвердження наявності на цій ділянці обліку досить розвинених внутрішніх та зовнішніх інформаційних зв'язків.

Використання комп'ютерної техніки несе собою досить значні перетворення в організацію бухгалтерського обліку, що зумовлені зміною методів оброблення первинних облікових даних, потужною швидкістю подання звітної інформації через цілком раціональне впорядкування облікових даних, точне їх отримання та багаторазову передачу і використання. Комп'ютеризація обліку на підприємствах створена для підвищення ролі бухгалтерського обліку як окремої функції управління, тому що обчислювальна техніка з допоміжного засобу перетворюється у передовий фактор організації обліку, що несе зміни не тільки в його форму, а також і в технологію. Так, комп'ютерні системи бухгалтерського обліку як складові інформаційних систем автоматизації управління мають у використанні єдину базу даних для вирішування швидких оперативних підприємницьких та облікових завдань. У разі комп'ютеризації обліку в комплексі та управління відмінності між фінансовим, управлінським, податковим обліком або між оперативним та бухгалтерським полягають у

різноманітних процедурах обробки інформації, яка знаходиться в інформаційній базі даних підприємства.

Інформаційні бухгалтерські системи не враховуючи їхнього масштабу, програмно-апаратної платформи і вартості повинні забезпечувати якісне ведення обліку, бути надійними і зручними в експлуатації.

На даний момент теперішніми торговельними підприємствами використовуються різні програмні продукти.

Передовою комп'ютерною програмою на підприємствах торгівлі є програма «1С: Підприємство 7.7», яка містить в собі готові алгоритми та налаштування, які побудовані на базі SQL- технологій. За допомогою цієї програми підприємство має можливість підготувати звітні документи чи роздрукувати первинну документацію. Проте дана програма «1С: Підприємство 7.7» не є гнучкою для вирішення окремих економічних задач. Основний наголос зроблено на розв'язанні облікових завдань. Однак, у підприємства перед своїм керівництвом стоять завдання не лише фіксації звітних даних, а ще й економічного аналізу та прогнозування його подальшої діяльності, контролю складських запасів тощо. Тому вже багато підприємств-користувачів перейшли на нові програмні продукти – «1С:Підприємство версії 8.1». Комплекс причин, що підштовхнули підприємства до такого рішення, є декілька. Одною з них вважаються значні масштаби діяльності підприємств, які зіштовхуються з повільною системою обробки величезних масивів даних. Як результат значне сповільнення роботи і роздратування, що накопичуються від цього, вже не можуть не змушувати активно шукати нормальну альтернативу. Для покупця будуть доступними наступні кілька версій продукту: управління виробничим підприємством; управління торгівлею; управління персоналом тощо.

Це означає, що охоплено майже всі ділянки роботи виробничого підприємства середнього розміру, такі як управління запасами, закупівлями й обладнанням; управління організацією виробничих процесів; управління оптовою і роздрібною торгівлею; управління відносинами з клієнтами; управління персоналом і грошовими коштами; бухгалтерський і податковий

облік [1, с. 78]. Однак, навіть ця версія програмного продукту не може забезпечити в повній мірі персонал інформацією для прийняття правильних управлінських рішень, так як торгівля є досить цікавим видом діяльності, яка має потребу у відповідно оперативних змінах програмного забезпечення.

Таким чином, автоматизація бухгалтерський обліку вважається однією з передових функцій управління, та має свої цілі і засоби вирішення. Це дає можливість під час організації технічного забезпечення обліку розмежувати різні функції обліку для того, щоб позбутися дублювання розв'язування одних і тих самих задач. Під час вибору технічних засобів використовують типові проектні рішення з урахуванням специфіки і особливостей організації обліку.

Технічне забезпечення функціонує в умовах використання інформаційних обчислювальних мереж. Інформаційні обчислювальні мережі — це сукупність технічних, програмних та комунікаційних засобів, які дозволяють ефективно використовувати обчислювальні ресурси, побудувати гнучку і мережеву обробку облікової інформації. Мережі мають такі характеристики: динамічність, автономність, відкритість, надійність. Існують глобальні, територіальні, локальні мережі.

Варто погодитися з тим, що під час організації комп'ютеризації обліку потрібно врахувати такі фактори:

- склад облікових, контрольних і аналітичних завдань;
- інформаційну специфіку облікових, контрольних і аналітичних завдань;
- характеристику об'єкта управління (організаційну і функціональну його структуру);
- техніко-експлуатаційні дані.

Як відомо, вимоги, що ставляться до набору складу технічного забезпечення системи підготовки інформації, найбільш повно визначені в методичних матеріалах з організації збирання і реєстрації первинних облікових даних в умовах автоматизованого бухгалтерського обліку [1, с. 54]. Такі вимоги включають в себе виконання одночасно ряду функцій на одному технічному засобі, рівномірне завантаження технічних засобів, зниження затрат на

переобладнання, використання технічних засобів у режимі, близькому до нормального їх стану.

Великий попит на ринку інформаційного забезпечення говорить про те, що значний обсяг середніх та малих підприємств використовує програмне забезпечення «1С Підприємство», коли в свою чергу великі підприємства користуються програмним забезпеченням «Галактика».

Формування даних про нематеріальні активи у середовищі програмного продукту «1С Підприємство» здійснюється за допомогою журналу документів, журналу господарських операцій, журналу розрахунків та довідників.

Передовим документом для ведення бухгалтерських записів у автоматизованому вигляді є книга обліку господарських операцій. Дана книга є узагальнюючим обліковим регістром і містить в собі хронологічний впорядкований список записів на рахунках бухгалтерського обліку.

«Галактика» має модульну структуру, і має можливість передбачати згрупування інформації за окремими напрямками.

По-перше, впорядкування інформаційних потоків. При автоматизованому бухгалтерському обліку з'являється можливість отримати будь-яку вибірку даних натисканням кількох клавіш. По-друге, знижується ризик виникнення помилок, що врятує підприємство від штрафів і санкцій. По-третє, бухгалтерський облік стає більш економічним, з'являється можливість оптимізувати оподаткування майже без ризиків. Автоматизація бухгалтерського обліку підвищує його оперативність [9, с. 17].

Сучасна автоматизована система обліку будується на основі новітніх засобів обчислювальної техніки і повинна задовольняти потреби користувачів виконуючи такі функції:

- 1) повне і своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів;
- 2) виконання контрольних та аудиторських завдань із метою одержання необхідної інформації про наявні відхилення;
- 3) одержання комп'ютерних управлінських рішень;

4) здійснення аналізу та прогнозування господарсько-фінансової діяльності підприємства [10, с. 225].

Враховуючи зміни законодавства, вітчизняні підприємства постали перед вимогою обов'язкового складання фінансових звітів за міжнародними стандартами (МСФЗ). Стаття 12–1 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” засвідчує про застосування міжнародних стандартів, згідно з якими “публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами” [83].

На сьогодні в інформаційній системі виокремлюють три способи ведення обліку за МСФО: паралельний облік, трансляція даних, трансформація даних.

Організації, що мають в планах або вже ведуть облік за МСФЗ, повинні розуміти, що вчасну і повну звітність можна отримати, тільки впровадивши на підприємстві сучасні інформаційні технології. Для цього потрібно визначити необхідний ступінь деталізації звітності підприємства і залежно від цього вибрати спосіб автоматизації складання звітності за МСФЗ і відповідний програмний продукт. А знання можливих ризиків при автоматизації дозволить знизити їх надалі.

Здійснюючи вибір системи обліку, організація має розуміти, що автоматизувати всі процедури і розрахунки, пов'язані з підготовкою звітності за МСФО, недоцільно, а іноді неможливо. Наприклад, розрахунок рівня знецінення негрошових активів здійснюється за межами системи, а в системі вже відображається результат цих розрахунків, тобто коригується вартість активів згідно з новим рівнем.

Процес автоматизації МСФЗ вимагає істотного обсягу робіт та процедур:

– аналіз відмінностей прийнятого на підприємстві плану рахунків МСФЗ від запропонованого у типовому рішенні (внесення змін до плану рахунків у базі 1С);

- налаштування таблиці трансляції (таблиці відповідності рахунків, субрахунків, субконто національного плану рахунків та налаштованого під свою облікову політику плану рахунків МСФЗ);
- аналіз відмінностей, запропонованих у комплекті постачання бланків звітів та затверджених в обліковій політиці;
- поставлення завдання та розроблення необхідних змін в алгоритмах форматування звітів;
- аналіз можливості автоматизувати коригування [1, с. 14].

Автоматизація обліку за МСФО пов'язана із ризиками, насамперед це - людські ресурси. Велике навантаження припадає на бухгалтерію, і успіх проекту залежить від здатності співробітників оперативно перебудувати свою роботу з урахуванням нових вимог. Окрім додаткової роботи, покладеної на співробітників бухгалтерії, вони можуть не володіти достатньою кількістю знань для участі в процесі автоматизації за МСФЗ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Чітка організація обліку розрахунків з покупцями і замовниками має велике значення, так як здійснює безпосередній вплив на швидкість обертання обігових коштів, а своєчасність надходження грошових коштів веде до зростання рівня платоспроможності та абсолютної ліквідності будь-якого господарюючого суб'єкта.

Питання продажу-купівлі товарів та розрахунків з покупцями і замовниками за виконані роботи, передані товарно-матеріальні цінності, надані послуги підприємств будь-яких форм власності, є одними з найбільш актуальних, незалежно від суспільно-політичного ладу, що функціонує в окремо взятій країні і всьому світовому співтоваристві в цілому, тому що розрахунки між підприємствами і організаціями є однією з необхідних ланок розширеного відтворення, від якого залежать кінцеві результати підприємств, їхній фінансовий стан.

Підсумовуючи наведене слід зазначити, що існують кілька загальних напрямів, які дозволяють організувати раціональне управління дебіторською заборгованістю підприємства: контролювати стан розрахунків з покупцями по відстрочених (прострочених) заборгованостях шляхом деталізації бухгалтерської інформації та її оцінки; по можливості орієнтуватися на більшу кількість покупців з метою зменшення ризику несплати одним або кількома великими покупцями; стежити за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості.

Для удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, при її автоматизації, необхідно: створити інформаційну базу кредиторської та дебіторської заборгованості учасників розрахунків; звірити в електронній формі взаємні вимоги та зобов'язання й знайти найбільш раціональні способи погашення взаємної заборгованості; провести взаємозаліки, поступово скорочуючи обсяги заборгованості; вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ ЗА ГРОШОВО -РОЗРАХУНКОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

3.1. Етапи контролю розрахунків з дебіторами і кредиторами за товарними операціями

Здійснення контролю є необхідним для підприємств, оскільки дає змогу дослідити економічну доцільність та правильність господарських операцій, дотримання законності їх здійснення. Завдяки результатам контролю керівництво має можливість вчасно та швидко визначити шляхи вирішення проблем та упередити їх виникнення в майбутньому.

Розрахунки з покупцями та замовниками мають динамічний характер, а тому потребують постійного контролю і впливу з боку управлінського персоналу у загальній системі менеджменту підприємства. Ця діяльність нерозривно пов'язана з обробкою великих потоків економічної інформації, яка істотно залежить від ефективності системи обліку на підприємстві. Адже для нормального управління і функціонування потрібна достовірна і своєчасна інформація про стан дебіторської заборгованості, законність, підтвердженість господарських операцій [31, с. 84].

Гуцаленко Л.В. визначає, що метою контролю розрахунків з покупцями та замовниками є:

- забезпечення систематичного спостереження за достовірністю облікових та звітних даних про наявність і зміну сум дебіторсько-кредиторської заборгованості;
- своєчасністю перерахування коштів кредиторам і відшкодування належних боргів із дебіторів;
- правильністю пред'явлення претензій і вчасністю їх погашення, дотриманням розрахунково-платіжної дисципліни на рівні її впливу на

платоспроможність підприємства, що забезпечує його нормальну фінансово-господарську діяльність [29, с. 325].

Джерелами інформації при здійсненні контролю розрахунків з покупцями та замовниками є первинна документація підприємства, що включає в себе: договори, рахунки-фактури, видаткові накладні, акти приймання-здачі виконаних робіт, податкові накладні, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки банку, прибуткові касові ордери, розрахунки бухгалтерії; облікові реєстри: Журнал № 3 та Відомості аналітичного обліку розрахунків з покупцями 3.1, аналітичного обліку розрахунків з дебіторами 3.2, аналітичного обліку виданих і отриманих авансів 3.4 та аналітичного обліку розрахунків за виданими операціями 3.5; фінансова звітність підприємства: Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) та Примітки до річної фінансової звітності.

Контроль розрахунків з покупцями та замовниками доцільно розпочинати з контролю за виконанням договірних зобов'язань. Укладений між сторонами договір є основою для проведення розрахунків. Господарський договір складається у формі єдиного документа, який підписується сторонами та скріплюється печатками. При укладанні господарського договору сторони мають чітко узгоджувати всі необхідні умови, що включають предмет, ціну та строк дії договору.

Обов'язки сторін та правові наслідки у разі порушення договірних зобов'язань визначаються Цивільним кодексом України. Зокрема у ст. 692 визначається, що:

1. Покупець зобов'язаний оплатити товар після його прийняття або прийняття товаророзпорядчих документів на нього, якщо договором або актами цивільного законодавства не встановлений інший строк оплати товару.

2. Покупець зобов'язаний сплатити продавцеві повну ціну переданого товару.

В процесі господарської діяльності підприємство не завжди проводить грошові розрахунки з покупцями та замовниками одночасно з передачею майна,

виконанням робіт чи наданням послуг, тому в підприємства виникає дебіторська заборгованість.

Згідно з Податковим кодексом України дебітор – особа, у якої внаслідок минулих подій утворилася заборгованість перед іншою особою у формі певної суми коштів, їх еквіваленту або інших активів [77].

Відповідно до П (С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторами є юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів, а дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [79].

В умовах кризи неплатежів особливо зростає роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та попередження безнадійних боргів. При цьому слід пам'ятати, що політика управління дебіторською заборгованістю є одночасно складовою не лише фінансової, а й маркетингової стратегії підприємства. В управлінні розрахунковими операціями підприємства і контролі за ними важлива роль належить внутрішньому аудиту.

Щодо дебіторської заборгованості, то внутрішній аудитор повинен впевнитись, що створені достатні резерви сумнівної дебіторської заборгованості та списані безнадійні борги на витрати звітного періоду. При цьому слід проконтролювати правильність застосування методики списання безнадійних боргів і створення резерву сумнівних боргів, передбаченої П(С)БО 10 з метою правильно (реальної) оцінки дебіторської заборгованості. Як відомо, початкове дебіторська заборгованість обліковується за фактичною (історичною) собівартістю і виникнення її пов'язано з дією принципу нарахування. Тобто незалежно від оплати в момент відвантаження продукції, передачі робіт чи права власності на них підприємство відображує отримання доходу, а в разі відсутності оплати одночасно і дебіторську заборгованість. При цьому буде зроблено такий бухгалтерський запис:

Дт 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»; Кт 70 «Доходи від

реалізації».

Оскільки в складі загальної дебіторської заборгованості можуть мати місце сумнівні та безнадійні борги, внутрішній аудитор повинен впевнитись у додержанні принципу обережності, який означає, як підприємство не повинно завищувати доходи і знижувати затрати. Тому важливим аспектом контролю є списання безнадійних боргів, як таких, по яких існує впевненість у неповерненні їх боржниками або за якими минув строк позовної давності. Внутрішній аудитор повинен з'ясувати, як виявляються такі борги, та причини їх виникнення, а також проконтролювати їх списання на інші операційні витрати звітного періоду бухгалтерським записом:

Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги»; Дт38 «Резерв сумнівних боргів»
Кт 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Що стосується сумнівних боргів (поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником), то на них потрібно створювати резерв. Контролеру важливо перевірити, як було проведено розрахунок коефіцієнта сумнівності і визначено суму резерву сумнівних боргів. При цьому слід зробити такий бухгалтерський запис: Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» Кт 38 «Резерв сумнівних боргів» контролер повинен впевнитись у тому, що якщо рахунок мав залишок на момент створення резерву, то наведений запис необхідно зробити на суму, яка б дала змогу донарахувати резерв до визначеної в розрахунку величини. Витрати по створенню резерву безнадійних боргів відображаються у Звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат. Зайво нарахований резерв анулюється і визначається як дохід по кредиту 71 «Інший операційний дохід».

Залежно від можливості погашення дебіторська заборгованість за товари роботи і послуги поділяється на дійсну, сумнівну та безнадійну. Дійсною дебіторською заборгованістю є така заборгованість, що буде погашена відповідно до умов договору та стосовно якої немає сумнівів щодо її погашення. Сумнівна дебіторська заборгованість – заборгованість, щодо якої

існує невпевненість у її погашенні боржником. Безнадійною є заборгованість, щодо якої існує впевненість у її неповерненні боржником або строк позовної давності якої минув. Контроль за дебіторською заборгованістю за товари, роботи і послуги доцільно здійснювати в розрізі цих видів.

При здійсненні внутрішнього контролю дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги необхідно звернути увагу на створення та використання резерву сумнівних боргів. Формування резерву сумнівних боргів зумовлено принципом обачності, відповідно до якого методи оцінки, які використовують у бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства. Таким чином, резерв сумнівних боргів виступає в ролі інструмента коригування оцінки дебіторської заборгованості [61, с. 263].

Залежно від обраного підприємством методу нарахування резерву сумнівних боргів в ході контролю оцінці піддається платоспроможність окремих дебіторів, або згрупована дебіторська заборгованість за строками її непогашення.

При використанні підприємством коефіцієнта сумнівності для розрахунку резерву сумнівних боргів, контролер має перевірити обґрунтованість розрахованого коефіцієнта та здійснити перерахунок суми нарахованого резерву.

Важливим завданням контролю розрахунків з покупцями та замовникам є контроль за систематичним проведенням інвентаризації розрахунків. Відповідно до Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань інвентаризація дебіторської заборгованості полягає у збірці документів і записів у реєстрах обліку і перевірці обґрунтованості сум, відображених на відповідних рахунках, та оформлюється актом інвентаризації [71, с. 142].

При проведенні інвентаризації всім покупцям та замовникам надсилаються виписки з аналітичних рахунків про їх заборгованість для підтвердження реальності цієї заборгованості. Обов'язковим є проведення інвентаризації один раз на рік перед складанням річної фінансової звітності,

однак для своєчасного виявлення сумнівної заборгованості та вжиття заходів щодо її стягнення, доцільним є проведення інвентаризації розрахунків з покупцями та замовниками щоквартально. При здійсненні контролю розрахунків з покупцями та замовниками необхідно дослідити достовірність та реальність кожної суми заборгованості.

Особливо детально під час контролю перевіряють реальність і достовірність кожної суми виникнення розрахунків та підтвердження їх документальної обґрунтованості. Для цього необхідно перевірити, в якому стані знаходиться аналітичний облік цих розрахунків та відповідність його даним первинних документів, а саме накладними та актами виконаних робіт. Це пояснюється тим, що організація розрахунків із покупцями та замовниками багато в чому залежить від стану їх обліку і документального забезпечення. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахункових документах в окремих випадках призводить до виникнення спірної заборгованості, порушення термінів пред'явлення за нею претензій [85, с. 185].

Під час проведення контролю обов'язково досліджується дотримання правильності відображення господарських операцій в обліку за допомогою перевірки типових кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку, що дозволяє виявляти спотворення облікових даних.

Загалом, для покращення системи внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками доцільно:

1. Здійснювати контроль за часткою дебіторської заборгованості в загальній величині оборотних активів, а також за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості з метою підтримки фінансової стабільності та платоспроможності підприємства.

2. Здійснювати постійний контроль за дебіторською заборгованістю з розподілом її за строками непогашення для своєчасного реагування та вжиття заходів щодо її погашення.

3. Систематично проводити інвентаризацію розрахунків з покупцями та замовниками для підтвердження реальності сум заборгованостей.

Внутрішній аудитор зобов'язаний грамотно спланувати, які аналітичні процедури, у якій кількості й у якому обсязі необхідно виконати для збору доказів. У ході аналітичних процедур нерідко з'ясовується, що підприємство зштовхнулося із серйозними фінансовими ускладненнями. Якщо навіть керівництво підприємства, складаючи фінансову звітність, виходить із передумови, що підприємство буде діяти й надалі, то внутрішній аудитор повинен мати на увазі деяку ймовірність банкрутства цього підприємства. Таку ймовірність передбачати дозволяють аналітичні процедури. Так, якщо відношення довгострокового боргу до власного капіталу перевищує норму й одночасно відношення прибутку до загальної вартості майна є нижчим від середнього, то це може свідчити про наявний високий ризик фінансового краху сільськогосподарського підприємства.

Якщо ж у процесі проведення внутрішнього аудиту, виявлені “незвичайні коливання”, то необхідно встановити причини цих відхилень. Незвичайні коливання – це несподівані значні розбіжності між фінансовими даними, які не були перевірені за поточний рік, та іншими даними, з якими вони порівнюються.

У результаті перевірки договорів про продаж контролер повинен переконатися, що: дебіторська заборгованість визначена арифметично правильно; сума дебіторської заборгованості є реальною; у балансі відбиті всі існуючі рахунки дебіторів; рахунки дебіторів відображають покупців, зазначених у договорах або в гарантійних листах; суми дебіторської заборгованості, які включені в баланс, правильно оцінені; дебіторська заборгованість підтверджена актами взаємозвірки розрахунків, виписками з особових рахунків покупців і замовників; факти господарської діяльності в частині продажів ураховані вчасно; дебіторська заборгованість відображена точно й достовірно в бухгалтерській звітності.

Таким чином, аналітичні процедури можуть застосовуватися не лише для підтвердження вірогідності облікових і звітних даних, але й при наданні широкого спектра консультаційних послуг, а також у процесі внутрішнього

аудиту з метою оцінки ефективності роботи організації й, зокрема, ефективності управління дебіторською заборгованістю.

Одним із головних аспектів внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості є перевірка їх юридичного оформлення та обґрунтування. Для здійснення процесу придбання та реалізації підприємство вступає з іншими учасниками ринку в економічні взаємовідносини, правовою основою яких є укладання договорів. Процес договірної роботи регулюється на рівні підприємства (мікрорівні) і на рівні держави через законодавчі акти (макрорівень). Завдання, які постають в процесі здійснення контролю договірних процесів, полягають у перевірці: по-перше, відповідності змісту договорів нормативно-правовій базі України, а по-друге, формалізації процесу укладання договорів, тобто чи враховані при цьому усі важливі аспекти, обов'язкові реквізити (строки, умови розрахунків, відповідальності за порушення договірних зобов'язань тощо).

У питаннях, що стосуються дебіторської заборгованості такий контроль дозволить підвищити імовірність погашення боргу, і відповідно, зменшити ризик з перетворення її в безнадійну, що в свою чергу позитивно відображається на діяльності підприємства. А у питаннях розрахунків з постачальниками це дозволяє мінімізувати ризики несвоєчасного надходження необхідних для безперервної діяльності підприємства ресурсів.

Результативність контролю залежить від постійного моніторингу та аналізу величини дебіторської та кредиторської заборгованості й їх впливу на фінансовий стан підприємства. На цьому етапі, по-перше, потрібно визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, яка б надлишково не іммобілізувала фінансові ресурси суб'єкта господарювання і не створювала б перепон для можливості забезпечення безперебійного процесу постачання, виробництва, реалізації та розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями. По-друге, встановлення найбільш комфортного для підприємства співвідношення між дебіторською і кредиторською заборгованістю. Це важливо для прискорення оборотності цих двох показників. Вважається, що

сприятливою є ситуація, коли період обороту дебіторської заборгованості підприємства менший, ніж період обороту кредиторської, оскільки за таких умов підприємство може погасити свої зобов'язання за рахунок коштів, що надходять від дебіторів.

Далі необхідно систематично проводити інвентаризацію заборгованості шляхом перевірки первинних документів, які є основою для проведення розрахунків та відображення операцій в обліку, а також шляхом звірки залишків з контрагентами. Слід особливу увагу звернути на те, що кожна операція повинна бути санкціонованою та законною. Дані контрольні процедури дозволяють розподілити дебіторську заборгованість залежно від строків її погашення на нормальну, прострочену та безнадійну. У свою чергу отримані відомості дають можливість прийняти міри стосовно простроченої заборгованості, а саме, враховуючи вимоги законодавства та договорів, можна розпочати претензійну роботу, застосувати економічні санкції (нарахування штрафів, пені, неустойки) та інші. Доцільним буде також вияснити, хто несе відповідальність за своєчасність розрахунків з дебіторами, та з'ясувати причини порушення строків надходження коштів.

Контроль кредиторської заборгованості повинен забезпечувати своєчасність погашення договірних зобов'язань. Це в свою чергу дозволяє підприємству уникнути збитків у вигляді фінансових санкцій. Крім матеріальних вигод, ефективний контроль сприяє встановленню позитивного іміджу підприємства у бізнес-середовищі, що в свою чергу підвищує рівень довіри партнерів, збільшує імовірність підписання контрактів на більш вигідних умовах.

3.2. Контроль розрахунків з дебіторами та кредиторами за нетоварними операціями

Процес проведення внутрішньої аудиторської перевірки дебіторської та кредиторської заборгованості за нетоварними операціями має свою певну послідовність. Його можна представити у вигляді певного порядку здійснення контрольних процедур.

Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід внутрішньо аудиторської практики, внутрішньо аудиторська практика складається з окремих послідовних етапів, які в узагальненому вигляді можна назвати так: підготовчий, проміжний етап фізичної перевірки, основний (етап внутрішнього аудиту окремих статей звітності), заключний етап. Вважається, що внутрішній аудитор повинен приступити до виконання аудиту ще до закінчення звітного періоду, який буде перевірятися. Проте, цього правила не завжди дотримуються українські внутрішні аудитори, що деякою мірою погіршує якість внутрішнього аудиту.

На підготовчому етапі внутрішньому аудитору потрібно отримати всю необхідну інформацію щодо реалізації продукції, дебіторської та кредиторської заборгованості. Така інформація може бути письмова чи усна, міститись у різноманітних документах, облікових регістрах, звітах, та надана керівництвом під час опитування, анкетування, листування. Збираючи загальні відомості щодо виникнення, обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, правильності їх оцінки, внутрішньому аудитору потрібно визначити мінімальний перелік інформації, яка має бути надана клієнтом або отримана самим внутрішнім аудитором або його асистентом у ході опитування, спостереження, документальної перевірки при підготовці внутрішнього аудиту. Такий перелік може бути стандартним, розроблюватись аудиторською фірмою і доповнюватись контролером (при потребі) з урахуванням специфіки клієнта

Наступним важливим кроком внутрішнього аудитора є оцінка надійності системи внутрішнього контролю дебіторської і кредиторської заборгованості. На підготовчому стані внутрішньому аудитору крім зазначених вище дій

внутрішньому аудитору слід оцінити величину аудиторського ризику в цілому і при перевірці дебіторської і кредиторської заборгованості зокрема, тобто з'ясувати величину імовірності того, що суттєві помилки, які є в обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, можуть залишитися не виявленими і вплинуть на достовірність всієї фінансової звітності.

Перевірка дебіторської і кредиторської заборгованості здійснюється з використанням методів інспекції, підтвердження, інвентаризації, запиту, тестування, вибіркової перевірки, порівняння, перерахування документальної перевірки та аналітичного огляду. Тому внутрішній аудитор повинен визначитись і підходи він буде використовувати. Після цього внутрішній аудитор може приступити до складання плану та програми перевірки дебіторської і кредиторської заборгованості, до яких можуть бути включені процедури, які внутрішній аудитор здійснює на підставі застосування визначених методів, а саме:

- визначає основних дебіторів і кредиторів і переважний порядок розрахунків з ними;
- здійснює вибірку за дебіторами та кредиторами із зазначенням більш значних сум заборгованості на кінець року і перевіряє наявність відповідних договорів і первинних документів;
- перевіряє, чи була проведена на підприємстві наприкінці року інвентаризація дебіторської і кредиторської заборгованості;
- переконується у тому, що існуюча на підприємстві організація бухгалтерського обліку дозволяє правильно визнати та оцінити дебіторську і кредиторську заборгованість залежно від терміну їх погашення: протягом 12 місяців з дати балансу; більш ніж 12 місяців з дати балансу; та відобразити їх у звітності;
- перевіряє правильність відображення в обліку зобов'язань за кредитами банків, наявність відповідних договорів;
- перевіряє порядок обліку авансів, одержаних від покупців і замовників, та виданих постачальником та підрядникам;

- перевіряє правильність відображення в обліку зобов'язань з оплати праці та переконуються в наявності і правильності оформлення необхідних документів;
- перевіряє правильність відображення в обліку зобов'язань за розрахунками з бюджетом, позабюджетними фондами і органами страхування з урахуванням змін у порядку розрахунків страхових внесків;
- перевіряє правильність відображення в обліку розрахунків за претензіями і поверненню товарів покупцям; розрахунків за відшкодуванням завданих збитків та ін.;
- перевіряє правильність відображення в обліку нарахування та витрачання резерву сумнівних боргів;
- перевіряє порядок податкового обліку дебіторської і кредиторської заборгованості [99, с. 35].

На проміжному стані внутрішнього аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості внутрішній аудитор аналізує правильність складання фінансової звітності і відображення в ній дебіторської і кредиторської заборгованості і при виявленні суттєвих недоліків у письмовому вигляді інформує про це підприємство-клієнта з рекомендаціями по виправленню помилок. На цьому ж етапі більш докладно вивчається система внутрішнього контролю клієнта.

На етапі фізичної перевірки головна мета внутрішнього аудитора - впевнитись у реальному існуванні залишків дебіторської і кредиторської заборгованості і з'ясувати, кому вони належать. Для цього вибірково окремим дебіторам і кредиторам надсилаються листи-запити з проханням підтвердити чи назвати суму заборгованості (відповідно запити бувають відкриті чи закриті). Ці запити можуть бути стандартної форми.

Отримані відповіді на запит внутрішнім аудитором узагальнюються і результати можуть бути задокументовані.

На основному етапі внутрішнього аудиту, який проводиться після закінчення звітного періоду, внутрішній аудитор здійснює конкретні аудиторські процедури щодо перевірки дебіторської і кредиторської заборгованості за

встановленими критеріями оцінки фінансової звітності.

Так, оцінюючи повноту інформації щодо дебіторської і кредиторської заборгованості, потрібно впевнитись, чи всі рахунки клієнтів та контрагентів були зареєстровані, занесені в книгу (журнал) продаж або книгу придбання; чи всі товари, які були відвантажені до кінця року, були віднесені до реалізованих, а ті, що не були оплачені, показані як дебіторська заборгованість. За певних умов існує імовірність, що частина таких товарів може бути віднесена до іншого звітного періоду.

При перевірці фактичної наявності внутрішньому аудитору потрібно впевнитись у реальному існуванні дебіторської і кредиторської заборгованості, зокрема в тому, щоб продукція, товари, які не були передані покупцем до кінця року, помилково чи навмисно, не були включені в реалізацію та до дебіторів.

Крім того слід проконтролювати, чи не було платежів, які незаконно привласненні або записані в невірному фінансовому періоді. Це зона високого ризику перевірки дебіторів. Для перевірки критерієм внутрішній аудитор повинен вибірково отримати підтвердження від дебіторів про існуючі суми заборгованості.

За належності - за цим критерієм внутрішній аудитор зобов'язаний переконатися, що вся відображена дебіторська чи кредиторська заборгованість належить саме підприємству-клієнту. Тобто слід розглянути можливість занесення в сальдо дебіторів чи кредиторів заборгованості по приватних операціях або по продажах, купівлях чи кредитах, що належить іншим підприємствам.

Перевіряючи правильність оцінки дебіторської і кредиторської заборгованості, внутрішньому аудитору потрібно проконтролювати, чи правильно вона була оцінена відповідно до встановленої облікової політики. Так, у валюту балансу дебіторська заборгованість має входити за чистою реалізаційною вартістю, тобто за мінусом безнадійних та сумнівних боргів.

З попереднім критерієм тісно пов'язаний критерій обережності, за яким внутрішній аудитор встановлює правильність обліку дійсних та передбачуваних

витрат, що відносяться до періоду, що перевіряється.

Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції, послуг, що визнана безнадійною, описується з балансу без створення резерву, відображенням втрат у складі інших операційних витрат. Щодо наступного критерію оцінки - правильності відображення внутрішній аудитор перевіряє правдивість, точність відображення дебіторів і кредиторів на дату складання бухгалтерської звітності в балансі та примітках.

Слід впевнитись у правильності веденні поточних облікових реєстрів, які в нових умовах ведення обліку підприємства можуть визначати самостійно, наприклад книги (відомості) обліку придбання товарів, робіт, послуг, книги обліку дебіторів та книги обліку кредиторів, а також проконтролювати правильність застосування відповідних бухгалтерських рахунків. Особливу увагу внутрішній аудитор має приділити контролю заповнення спеціально передбачених рядків звітних форм даними звітного року і перенесенням сальдо попереднього року.

Внутрішній аудитор повинен також з'ясувати, чи існує операційна дебіторська та кредиторська заборгованість строк погашення якої перевищує один рік.

Особливу увагу слід приділити контролю розкриття інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість у примітках до фінансової звітності, у звіті про фінансові результати. Внутрішній аудитор повинен також переконатися і зі ставності даних бухгалтерської і не бухгалтерської звітності по дебіторах і кредиторах (звіт директора, голови правління, фінансовий огляд).

Критерій законності передбачає перевірку законності здійснених операцій, що призвели до виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості, відповідність їхнього обліку чинним законодавчим актам і нормативним документам. Оцінка дебіторської та кредиторської заборгованості за критерієм постійності обраної підприємством облікової політики щодо дебіторської та кредиторської заборгованості (наприклад, постійність застосування обраного методу створення резерву безнадійних боргів) та вплив

дебіторської та кредиторської заборгованості на безперервність функціонування підприємства. Так, якщо кредиторська заборгованість становить значну частину капіталу підприємства і можливе її погашення може спричинити суттєві фінансові труднощі та стати загрозою банкрутства - така інформація повинна бути відображена у примітках до фінансової звітності та бути підставою для застосування методів, відмінних від тих, які застосовуються при безперервності роботи підприємства. При цьому враховується дія МСА 560 на аудиторський звіт і відбувається після дати складених фінансової звітності підприємства та аудиторського висновку».

Перевірка за критерієм відповідності передбачає контроль внутрішнім аудитором додержання звітного періоду. Відповідно до цього всі операції по виникненню, погашенню та списанню дебіторської та кредиторської заборгованості мають бути відображені в обліку в тому періоді, в якому вони були здійснені.

Отримана в ході аудиторської перевірки інформація повинна бути задокументована у вигляді робочих документів.

3.3. Аналітичні процедури при проведенні контролю розрахунків з дебіторами та кредиторами та оцінка фінансового стану підприємства

Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в склад поточних активів впливає на фінансовий стан підприємства. Вона являє собою важливу частину оборотних коштів, тому при наведенні аналізу аудиту поточних активів велику увагу повинно бути приділено дебіторській заборгованості.

Аналізуючи дебіторську заборгованість, перш за все вивчають, які зміни відбулися в складі та структурі дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду порівняно з початком, а також у питомій вазі дебіторської заборгованості щодо загальної суми поточних активів Проведемо такий аналіз за даними балансу на прикладі ТОВ «Тернотранс» за 2016 рік (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Аналіз складу та структури дебіторської заборгованості на прикладі ТОВ
«Тернотранс»

Показники	На початок 2016р.		На кінець 2016р		Відхилення	
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	питома вага. %	Сума, тис. грн.	Питома вага
1. Розрахунки з дебіторами, всього у тому числі:	3896,0	100	3396,0	100	-500,0	—
за товари, роботи, послуги	3891,0	99,87	3389,0	99,79	-502,0	-0,08
- за векселями одержаними	-	-	-	-	-	-
- за авансами виданими	-	-	-	-	-	-
- з бюджетом	-	-	5,0	0,15	+5,0	0,15
- з нарахованих доходів	-	-	-	-	-	-
- із внутрішніх розрахунків	-	-	-	-	-	-
- з іншими дебіторами	5,0	0,13	2,0	0,06	-3,0	-0,07
2. Оборотні активи	5151,0	X	5893,0	X	+742	X
3. Питома вага дебіторської заборгованості в загальній сумі поточних активів		75,64		57,63		- 18,01

Як видно з табл. 3.1, загальна сума дебіторської заборгованості в на прикладі ТОВ «Тернотранс» зменшилась на кінець 2016 р. на 500 тис. грн. склала 3396 тис. грн. в той час, коли на початок 2016 р. вона становила 3896 тис. грн. У тому числі зменшилась дебіторська заборгованість товари, роботи, послуги на 502 тис. грн., що заслуговує позитивної оцінки.

Треба зазначити, що цей вид заборгованості складає майже всю дебіторську заборгованість в на прикладі ТОВ «Гернотранс» (99,79% на кінець 2016 року, що на 0,08% менше ніж було на початку року). Крім дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги на даному підприємстві мають місце дебіторська заборгованість за розрахунками бюджетом (якої на початку 2016 року не було, а на кінець року вона склала, 5 тис. грн.) та з іншими дебіторами (яка зменшилась на 3 тис. грн. і склала на кінець 2016 р. 2 тис. грн.). Однак ці види заборгованості займають дуже малу питому вагу у загальній сумі дебіторської заборгованості, а саме, як видно з табл. 3.1, 0,15 % та 0,6 % відповідно на кінець періоду, при чому питома вага заборгованості за розрахунками з бюджетом у загальному обсязі дебіторської заборгованості протягом 2016 р. збільшилась на 0,15 %, а з іншими дебіторами зменшилась на 0,07 %.

Крім того, виходячи з даних табл. 3.1, бачимо, що дебіторська заборгованість в загальному обсязі поточних активів складає на кінець 2016р. 57,63%, що означає, що з обороту підприємства виведено 57,63% коштів від загальної суми поточних активів. Хоча це і менше на 18,01% аніж на початок року, але відвернення такої значної суми з обороту негативно впливає на фінансовий стан підприємства і може спричинити фінансові труднощі.

Важливо дати оцінку показникам якості та ліквідності дебіторської заборгованості. Під якістю дебіторської заборгованості слід розуміти вірогідність одержання цієї заборгованості в повній сумі. Показником цієї вірогідності є:

- термін утворення заборгованості;
- питома вага простроченої заборгованості в загальній сумі.

Практика свідчить, що чим більший строк дебіторської заборгованості, тим нижча вірогідність її одержання.

Тому в ході аналізу доцільно згрупувати дебіторську заборгованість за термінами її виникнення. Наявність такої інформації за тривалий період дозволяє виявити як загальні тенденції розрахункової дисципліни, так і

конкретних покупців, які найчастіше потрапляють у числа ненадійних платників.

В на прикладі ТОВ «Тернотранс» тривалість дебіторської заборгованості характеризується даними, що містяться у табл. 3.2.

Таблиця 3. 2.

Аналіз тривалості дебіторської заборгованості

Статті дебіторської заборгованості	Усього	Час після прострочення заборгованості			
		до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.	більше 1 року
Розрахунки з дебіторами: - за товари, роботи, послуги, строк оплати яких не настав, тис. грн.	423,0				
- за товари, роботи, послуги, не оплачені в строк	3009,0	1530,0	701,0	778,0	-
- з іншими дебіторами	2,0	2,0	-	-	-
Усього:	3434, 0	1532,0	701,0	778,0	
Питома вага простроченої заборгованості в загальній сумі дебіторської заборгованості (%)	87,68	44,6	20,4	22,7	

Як бачимо з табл. 3.2 прострочена заборгованість дорівнює 3011 тис. грн., або 87, 68% до загальної суми дебіторської заборгованості, що складає дуже велику питому вагу і говорить про те, що підприємство витрачає дуже багато обігових коштів. З них заборгованість із часом прострочення до 3 міс. складає 1532 тис. грн. (44, 6%); від трьох до шести місяців - 701 тис. грн., або 20, 4%; від шести до дванадцяти місяців - 778, 0 тис. грн., або 22, 7%. Проте сумнівної щодо повернення заборгованості зі строками більше ніж один рік у на прикладі ТОВ «Тернотранс» немає.

В залежності від конкретних умов можуть бути прийняті й інші інтервали термінів прострочення.

Узагальнюючим показником повернення заборгованості є оборотність. Розраховується фактична оборотність і оборотність, очікувана на основі умов договорів.

Оборотність характеризується такими двома основними показниками:

1) коефіцієнт оборотності, який показує швидкість обороту дебіторської заборгованості. Деякі автори, зокрема Кононенко О. називають коефіцієнт оборотності показником ліквідності дебіторської заборгованості, тобто показником, який характеризує швидкість з якою вона буде перетворена у грошові кошти (готівку) [44, с. 68]. Деякі автори (Попович П. Я.) називають даний показник оборотом дебіторської заборгованості, який показує кількість оборотів дебіторської заборгованості [71, с. 145].

Коефіцієнт оборотності показує, скільки разів заборгованість утворюється і надходить підприємству за період, що аналізується, або скільки разів протягом аналізованого періоду обсяги надходжень від реалізації можуть вмістити в собі середній залишок боргових прав (дебіторів). Цей показник визначає ефективність кредитного контролю з боку підприємства. Кредитного тому, що даючи товар (роботи, послуги) з відтермінуванням платежу іншим суб'єктам господарської діяльності, підприємство фактично їх кредитує.

Коефіцієнт оборотності обчислюється за формулою:

$$KO = \frac{BPP}{CЗДЗ} \quad (3.1)$$

де *BPP* - виторг від реалізації;

CЗДЗ — середні залишки дебіт, заборгованості [80, с. 330]. Середні значення залишків балансу застосовуються для деякого заглаженім пікових значень ДЗ, а якщо фінансовий стан підприємства був стабільним, тому більш простіше при аналізі застосовувати кінцеве сальдо дебіторської заборгованості.

2) оборотність може бути розрахована і в днях.

Для цього розраховують показник тривалості періоду погашення дебіторської заборгованості, який відображає середню кількість днів, необхідних для її повернення [53, с. 80].

Його ще називають терміном кредиту (тривалість обороту дебіторської заборгованості), який характеризує середнє число днів, необхідних підприємству для одержання боргів [53, с. 55].

Савицька Г. В. називає цей показник періодом оборотності дебіторської заборгованості або періодом інкасації боргів. Він дорівнює часу між відвантаженням товарів і отриманням за них готівкових коштів від клієнтів [89, с. 296].

Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (Т) розраховується як відношення кількості днів в періоді та коефіцієнта оборотності:

$$T = \frac{СЗДЗ^* Д}{ВРП} \quad (3.2)$$

де Д - кількість днів у періоді.

Крім того, можна визначити і такий показник, як відношення середнього розміру дебіторської заборгованості до виторгу від реалізації продукції. Для аналізу зміни показників оборотності у на прикладі ТОВ «Тернотранс» використаємо дані, наведені у табл. 3.3, розраховані на основі даних Балансу(Звіту про фінансовий стан) за 2014, 2015 та 2016 роки.

Таблиця 3.3.

Аналіз показників оборотності дебіторської заборгованості

Показники	за 2014 рік	за 2015 рік	за 2016 рік	Відхилення (±)	
				2016 р. від 2015	2016 р. від 2014р.
1.Середні залишки ДЗ тис. грн.	1876,5	3190,5	3640,0	+414, 0	+ 1665, 0
2 Обсяг реалізації продукції (тис. грн.)	6534, 0	7567, 0	10948,0	+3381, 0	+4414
3.Коефіцієнт оборотності (рази)	3,48	2,37	3,0	+0,63	-0,48
4. Тривалість періоду погашення (дні)	104,82	153,9	121,36	-32, 54	+ 16,54

(продовження таблиці 3.3)

5. Відношення середнього розміру ДЗ до виторгу від реалізації	0,29	0,42	0,33	-0,09	+0,
---	------	------	------	-------	-----

Дані табл. 3.3 дозволяють зробити висновок про те, що стан розрахунків з дебіторами порівнюючи з минулим (2015-им) роком дещо поліпшився: на 32,54 дня зменшилась тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості, кількість оборотів зросла до 3,0 рази (на 0,63 обороту), а відношення середнього розміру дебіторської заборгованості до виторгу від реалізації скоротилася на 0,09. Проте, у порівнянні з 2015 роком ситуація у 2016 р. на підприємстві трошки гірша: кількість оборотів дебіторської заборгованості зменшилась на 0,48 рази, відповідно зросла тривалість періоду погашення і, якщо у 2014 році вона становила 104,82 днів, то у 2016р. вона становить 121, 36 днів. Тобто у 2016 році дебіторська заборгованість обертається швидше, ніж у попередньому 2014 році, але повільніше, ніж у 2015 році.

Фактичну тривалість обороту дебіторської заборгованості, або термін інкасування, можна порівнювати також із середньогалузевими показниками та з періодом оборотності, передбаченим умовами договорів.

Порівняння фактичної оборотності із розрахованою за умовами договорів дає можливість оцінити ступінь своєчасності платежів покупцями.

Відхилення фактичної оборотності від договірної може бути наслідком поганої роботи по стягненню заборгованості; труднощі в отриманні цих сум, не дивлячись на хорошу роботу відповідальних осіб і фінансових труднощів у покупця.

Перша причина може бути усунена через втручання адміністрації. Дві інші пов'язані з якістю та ліквідністю дебіторської заборгованості. Щоб показати ефективність управління дебіторської заборгованості, період її інкасації можна розрахувати за кожен місяць .

Для характеристики якості дебіторської заборгованості визначається й такий показник, як частка резерву за сумнівними боргами у загальній сумі

дебіторської заборгованості. Ріст рівня даного коефіцієнта свідчить про зниження якості дебіторської заборгованості.

Якість дебіторської заборгованості оцінюється також питомою вагою в ній вексельної форми розрахунків, оскільки вексель виступає високоліквідним активом, який може бути реалізований третій особі до настання строку цього погашення. Вексельне зобов'язання має значно більшу силу, ніж звичайна дебіторської заборгованості. Збільшення питомої ваги отриманих векселів у загальній сумі дебіторської заборгованості свідчить про підвищення її надійності та ліквідності. У наприкладі ТОВ «Тернотранс» дебіторської заборгованості, забезпеченої вексями немає, що свідчить про зниження її якості.

Можна також підрахувати збитки, отримані у наприкладі ТОВ «Тернотранс» внаслідок несвоєчасності оплати рахунків дебіторами. Для цього необхідно від простроченої заборгованості відняти її суму, скореговану на індекс інфляції за цей період (мінус отримана пеня), або суму простроченої дебіторської заборгованості помножити на ставку банківського відсотка за цей період і з одержаного результату відняти суму одержаної пені.

Оцінюючи надійність дебіторської заборгованості необхідно пам'ятати, що перетворення значної її частини в грошові кошти, як правило, неможливо без скорочення обсягу реалізації. Підприємство може бути зацікавлене в тому, щоб мати покупців, які затримують платежі, але сприяють тому, що підприємство є прибутковим. Тобто прибуток від реалізації компенсує те, що покупець використовує дедалі більше обсягів грошових коштів даного підприємства [53, с. 25].

Таким чином, при аналізі дебіторської заборгованості необхідно брати до уваги зв'язок рівня дебіторської заборгованості з рівнем реалізації прибутку.

Значну питому вагу у складі джерел коштів підприємства займають позичені, у тому числі кредиторська заборгованість. Проводячи аналіз кредиторської заборгованості необхідно мати на увазі, що він проводиться подібно як і дебіторської заборгованості.

Так, у ході аналізу вивчають, які зміни відбулися в динаміці і структурі позикового капіталу, причини цих змін і дають їм оцінку. Проведемо такий аналіз за даними балансу на прикладі ТОВ «Тернотранс» за 2016 рік (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Аналіз динаміки структури позикового капіталу на прикладі ТОВ «Тернотранс»

Джерела капіталу	На початок 2016р.		На кінець 2016р.		Відхилення	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
1. Довгострокові кредити банків	-	-	-	-	-	-
2. Поточні зобов'язання:	3774, 0	100,0	4822, 0	100,0	+ 1048,0	—
У тому числі:						
-короткострокові кредити банків	111,0	2,94	60,0	1,24	-51,0	-17
- векселі видані	47,0	1,25	45,0	0,94	-2,0	-0,31
-кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	3364,0	89,14	4554, 0	94,44	+ 1190,0	+5,3
- поточні зобов'язання за розрахунками:	76,0	2,0	30,0	0,62	-46,0	-1,38
- з бюджетом						
- з позабюджетних платежів	8,0	0,21	-	-	-8,0	-0,21
- із страхування	47,0	1,25	40,0	0,83	-7,0	-0,42
- з оплати праці	121,0	3,21	93,0	1,93	-28,0	-1,28
3. Усього	3774, 0	100,0	4822, 0	100,0	+1048, 0	-

Як бачимо з табл. 3.4 весь позиковий капітал на прикладі ТОВ «Тернотранс» сформований виключно за рахунок поточних зобов'язань, більшу частину яких складає кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги (94, 44% на кінець року), питома вага якої збільшилась у порівнянні з початком року на 5,3%. Оскільки в складі позикового капіталу на прикладі ТОВ

«Тернотранс» поточні зобов'язання та кредиторська заборгованість становлять 100%, вони підлягають більш детальному аналізу.

У процесі аналізу необхідно - вивчити склад, давність виникнення кредиторської заборгованості, наявність, частоту та причини виникнення простроченої заборгованості постачальникам ресурсів, персоналові підприємства з оплати праці, бюджетові, позабюджетним фондам, встановити суму виплачених санкцій за прострочення платежів.

Отже, як свідчать дані табл. 3.4, поточні зобов'язання в основному складаються із заборгованості за товари, роботи, послуги. На початок 2016 року питома вага цієї заборгованості в загальній їх сумі становила 98,14 %, на кінець року - 94,44 %. Частка короткострокових кредитів зменшилася на 1, 7% (або на 51,0 тис. грн.) за рахунок часткового їх погашення і на кінець 2016 р. становить 1,24% (60,0 тис. грн.).

Найбільшу питому вагу у поточних зобов'язаннях за розрахунками має заборгованість з оплати праці, яка на початок 2016 року становила 3,21% у загальній сумі поточних зобов'язань (або 121,0 тис. грн.).

Проте на кінець 2016 р. її частка зменшилась на 1, 28% (або 28, 0 тис. грн.) і склала 1,93% (або 93,0 тис. грн.).

Крім того, зменшилась частка векселів виданих та поточних зобов'язань за іншими видами розрахунків, що свідчить про зменшення заборгованості підприємства перед бюджетом, позабюджетними цільовими фондами, іншими кредиторами.

Для більш повного аналізу кредиторської заборгованості рекомендується визначити питому вагу поточних зобов'язань в сумі оборотних коштів. Вона покаже, яка частина оборотних активів на прикладі ТОВ «Тернотранс» покривається за рахунок поточних зобов'язань. Так, на початок 2016 р. за рахунок поточних зобов'язань покривалося 73, 27 % $[3774, 0/5151, 0*100]$ усіх оборотних активів, а на кінець року - 81, 83% $[4822,0/5893,0*100]$.

Крім того аналіз кредиторської заборгованості передбачає оцінку її оборотності, яка проводиться (як і дебіторської) за показниками:

- 1) коефіцієнт оборотності (швидкість обороту);
- 2) тривалості періоду погашення кредиторської заборгованості;
- 3) відношення середнього розміру кредиторської заборгованості до виторгу від реалізації.

Ці показники визначаються аналогічно показникам за дебіторською заборгованістю з тією різницею, що замість виторгу від реалізації продукції враховується величина закупівель. Це викликано тим, що обсяги продажу не можуть порівнюватися з борговими зобов'язаннями за отримані поставки. Тому при розрахунку цих показників виникають певні труднощі із визначенням суми закупок, оскільки в існуючій звітності не передбачено розраховувати цей показник. При виконанні таких підрахунків необхідно робити головний акцент на використання даних на основі аналітичної синтетичного обліку. Вартість закупок визначається постачальниками сировини, матеріалів та послуг.

Отже коефіцієнт оборотності КОЗ показує скільки разів виникає заборгованість і сплачується підприємством за період, що аналізується. Він визначається за формулою:

$$\text{КОЗ} = \frac{З}{\text{СЗКЗ}} \quad (3.3)$$

де $З$ - сума закупівель за рік; СЗКЗ - середні залишки кредиторської заборгованості.

Тривалість обороту кредиторської заборгованості (ТОКЗ) характеризує середню кількість днів, яка необхідна для розрахунків з постачальниками:

$$\text{ТОКЗ} = \frac{\text{СЗКЗ}}{З} * Д \quad (3.4)$$

де $Д$ - кількість днів (365).

Розрахуємо коефіцієнт оборотності та тривалість обороту кредиторської заборгованості за 2014, 2015 та 2016 роки діяльності на прикладі ТОВ «Тернотранс» (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Аналіз показників оборотності кредиторської заборгованості на прикладі ТОВ «Тернотранс»

Показники			За	Відхилення (\pm)
-----------	--	--	----	----------------------

	За 2014р.	За 2015р.	2016р.	2016 р. від 2014	2016 р. від 2015
1. Середні залишки КЗ	1729,3	3051,5	4298,0	+1246,5	+2568,7
2. Сума закупок (тис.грн.)	8760,5	9593,2	10217,0	+623,8	+1456,5
3. Коефіцієнт оборотності (рази)	5,07	3,14	2,38	-0,76	-2,69
4. Тривалість обороту КЗ (дні)	72,05	116,1	153,55	+37,45	+81,5
5. Виручка від реалізації (тис.грн.)	6534,0	7567,0	10948, 0	+6681,0	+4414
6. Відношення середнього розміру КЗ до виручки від реалізації	0,26	0,4	0,39	-0,01	+0,13

Виходячи з даних табл. 3.5 бачимо, що кількість оборотів кредиторської заборгованості протягом останніх трьох років зменшувалась: у 2016 р. порівняно з 2015 роком вона зменшилась на 0,76 обороту, а порівняно з 2014 роком на 2,69 обороту. Відповідно збільшувалась тривалість обороту кредиторської заборгованості на 37,45 днів порівняно з минулим (2014-м) роком і на 81,5 днів порівняно з 2014 роком; якщо у 2014 році тривалість обороту кредиторської заборгованості становила 72,05 днів, а кількість оборотів за рік - 5,07, то на кінець 2016 р. тривалість обороту кредиторської заборгованості становила 153,55 днів, а їх кількість - 2,38.

У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Але бухгалтери-практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Отже, аналізуючи дані дебіторської і кредиторської заборгованості, необхідно визначити причини виникнення кожного виду заборгованості, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, дебіторська та кредиторська заборгованість на підприємстві мають великий вплив на фінансовий стан підприємства, адже, за умов надмірного відвернення коштів у дебіторську заборгованість або залучення в оборот кредиторської заборгованості, неефективного їх використання, непродуманої кредитної політики та недотримання розрахункової дисципліни може стати серйозною проблемою для підприємства.

Фінансова служба підприємства повинна організовувати систематичний контроль за станом оплати дебіторської заборгованості. При виникненні дебіторської заборгованості повинні застосовувати заходи щодо припинення подальшої виплати боржникам, найшвидшої оплати відвантаженої продукції і накладання штрафних санкцій на боржників. При виникненні господарських спорів щодо фінансових проблем у взаємовідносинах з партнерами, вирішення яких вимагає правових знань, мають спільно діяти фінансова та юридична служби підприємства.

Заборгованість, по якій минув термін позовної давності, може бути за наявності відповідних документів списана на збитки.

Виконання певних загальних рекомендацій дозволить підприємству управляти дебіторською та кредиторською заборгованістю. Вони полягають у тому, щоб:

а) контролювати стан розрахунків з дебіторами при відстроченій (простроченій) заборгованості;

в) стежити за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості (значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості підприємства);

г) використовувати метод надання знижок при достроковій оплаті та інше.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. В процесі господарської діяльності підприємство вступає в розрахункові відносини з іншими господарськими органами, юридичними чи фізичними особами - за товарно - матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги та інше. Розрахунки – це система грошових відносин, яка ґрунтується на господарському розрахунку, строгому дотриманню договорів та фінансової дисципліни. Розрахунки здійснюються готівкою і в безготівкових формах. Майже весь платіжний оборот, як за товарними, так і за всіма іншими операціями, охоплюється безготівковими розрахунками. Установи банку здійснюють безготівкові розрахунки у формах, встановлених Національним банком України, а також прийнятих у міжнародній банківській практиці.

2. В сучасних умовах вирішального значення набувають заходи, на скорочення готівкового обігу, а також встановлення фінансових санкцій за порушення діючих правил ведення операцій з готівкою. Всі такі заходи носять антиінфляційну спрямованість. Постійний контроль за дотриманням правил ведення касових операцій дозволить зменшити масштаби використання готівки підприємствами і організаціями, а отже і обмежити роль готівкового обігу як засобу обслуговування руху тіньового капіталу, приховування доходів та ухилення від сплати податків до бюджету.

3. В сучасних умовах досить чітко проявились основні проблеми подальшого розвитку системи безготівкових розрахунків. Серед них:

- оптимізація форм і засобів безготівкових розрахунків, їх організацій, вибір найраціональніших у певних економічних умовах форм розрахунків, які б давали найбільший ефект;
- інтенсифікація і прискорення розрахунків, чим швидше обертаються гроші і здійснюються платежі, тим більше можливостей для одержання вищих доходів, зекономлені внаслідок прискорення розрахунків кошти можуть додатково спрямуватися в сферу розвитку виробництва;

- підвищення самостійності господарських суб'єктів за умови досконалої організації і здійснення безготівкових розрахунків у господарському обороті, грошова відповідальність підприємств за недодержання грошових коштів після відправлення товарів чи надання послуг вимагає, щоб ці ж підприємства мали право вільно діяти в сфері безготівкового обігу;

- постійний пошук нових механізмів організації безготівкових розрахунків, які б дозволили на економічній основі подолати кризові явища і процеси в грошовій сфері.

4. В сучасних велику умовах увагу необхідно приділити питанням класифікації грошово-розрахункових операцій за різними ознаками. Вважаємо за доцільне структурувати такі операції за суб'єктами. Виділяючи розрахунки з дебіторами і кредиторами за товарними і нетоварними операціями. Необхідно згрупувати дебіторську і кредиторську заборгованість за термінами її виникнення. Наявність такої інформації за тривалий період дозволяє виявити як загальні тенденції розрахункової дисципліни, так і конкретних дебіторів, які найчастіше потрапляють у число ненадійних платників.

Дебіторська та кредиторська заборгованість на підприємстві мають великий вплив на фінансовий стан підприємства, адже, за умов надмірного відвернення коштів у дебіторську заборгованість або залучення в оборот кредиторської заборгованості, неефективного їх використання, непродуманої кредитної політики та недотримання розрахункової дисципліни може стати серйозною проблемою для підприємства.

5. Фінансова служба підприємства повинна організовувати систематичний контроль за станом розрахунків з дебіторами. При виникненні дебіторської заборгованості повинні застосовувати заходи щодо припинення подальшої виплати боржникам, найшвидшої оплати відвантаженої продукції і накладання штрафних санкцій на боржників. При виникненні господарських спорів щодо фінансових проблем у взаємовідносинах з партнерами, вирішення яких вимагає правових знань, мають спільно діяти фінансова та юридична служби підприємства.

Заборгованість, по якій минув термін позовної давності, може бути наявності відповідних документів списана на збитки.

Виконання певних загальних рекомендацій дозволить підприємству управляти розрахунками з дебіторами і кредиторами. Вони полягають у тому, щоб:

а) контролювати стан розрахунків з дебіторами при відстроченій (простроченій) заборгованості;

в) стежити за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості (значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості підприємства);

г) використовувати метод надання знижок при достроковій оплаті та інше.

6. Зарубіжні економісти-аналітики пропонують такі методи управління рахунками дебіторів:

1) визначити термін прострочених залишків на рахунках дебіторів і порівняти цей термін з нормами в галузі, показниками конкурентів та даними минулих років;

2) якщо виникають проблеми з одержанням грошей, вимагати заставу на суму, не меншу, ніж сума на рахунку дебітора;

1) використовувати установи, які стягують борги;

2) продавати рахунки дебіторів факторинговій компанії, якщо при цьому підприємство отримує економію;

3) уникати дебіторів з високим ризиком.

Працівник, який здійснює контроль за розрахунками з дебіторами повинен зосередити увагу на найбільш старих боргах і приділити більше уваги крупним сумах заборгованості.

Вірогідність повернення дебіторської заборгованості визначається на основі минулого досвіду та реальних умов. Бухгалтерський ризик полягає в тому, що минулий досвід може бути неадекватною мірою майбутнього збитку або, що поточні умови можуть бути враховані не повністю. Внаслідок збитки

можуть бути суттєві. Контролеру необхідно знати реальність і правильність оформлення і визначення ймовірності повернення дебіторської заборгованості.

7. Щодо розрахунків з кредиторами, то передовсім, треба перевірити достовірність інформації щодо видів і строків кредиторської заборгованості. Для цього використовується пряме підтвердження контрагентів, вивчення контрактів і договорів, особисті бесіди з працівниками, які мають інформацію про борги і зобов'язання підприємства, перевірка точності записів в боргових зобов'язаннях і інформації про оплату.

Іноді може мати місце неповний облік кредиторської заборгованості, тобто в Балансі може бути вказана сума, менша реальної заборгованості.

Крім того, на сьогодні підприємство не зацікавлене у своєчасних розрахунках з персоналом, оскільки така заборгованість є безплатним кредитним ресурсом. Ось чому в Україні стала узвичаєною практика невиплати заробітної плати протягом декількох місяців, а іноді й років.

Аналогічна проблема виникає при розрахунках підприємства з учасниками: виникає питання, яка частина прибутку повинна розподілятися між акціонерами. Підприємство намагається платити мінімум або взагалі не видавати дивіденди, а реінвестувати їх (спрямовувати на збільшення статутного капіталу). Акціонери ж вважають нормальним, щоб більша частина прибутку спрямовувалася на дивіденди. Очевидно, що ні одна зі сторін не права, оскільки враховує лише свої корисливі інтереси. Для розв'язання цієї проблеми потрібно використати принцип справедливості. Частка прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, повинна залежати від середньозваженого за рік розміру процента за кредитні ресурси.

Контролеру необхідно дати оцінку умов розрахунків - умов боргових договорів з точки зору їх реальності і повноти. При цьому важливим є строки, обмеження на використання ресурсів, можливість залучення додаткових джерел фінансування тощо.

Як правило, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі. Як збільшення, так і зменшення

дебіторської та кредиторської заборгованості можуть привести до негативних наслідків для фінансового стану підприємства. Так, зменшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може статися через погіршення стосунків з клієнтами.

8. Однією з повсякденних турбот фінансової служби підприємства є забезпечення повної платіжної готовності, зниження якої часто спричиняється до великих непродуктивних витрат підприємства у вигляді пені за прострочку платежів. Для оцінки платоспроможності на підприємстві складається платіжний баланс (календар) на будь-яку дату. Платоспроможність означає наявність у підприємства коштів і еквівалентів, достатніх для розрахунків з кредиторської заборгованості, що потребує негайного погашення. Ознаками платоспроможності є: наявність грошей у касі; на поточних рахунках; брак простроченої кредиторської заборгованості.

Підвищення рівня платоспроможності підприємства залежить від поліпшення результатів його виробничої та комерційної діяльності. Водночас надійний фінансовий стан залежить також від раціональної організації використання фінансових ресурсів. Тому за умов ринкової економіки здійснюється не тільки оцінка активів і пасивів балансу, а й поглиблений щоденний аналіз стану й використання господарських засобів.

У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Але бухгалтери-практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості. Отже, необхідно вивчати причини виникнення кожного виду заборгованості, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Н.Ю. Автоматизація облікового процесу на підприємствах роздрібної торгівлі: проблеми та шляхи оптимізації / Н.Ю. Алексеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=415>
2. Аренс, А. Аудит [Текст]: [пер. с англ.] / А. Аренс, Дж. К. Лоббек. – М. : Фінанси і статистика, 2001. – 552 с.
3. Атамас П. Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки [Текст] : навч. посібник. / П. Й. Атамас. – К. : «Центр навчальної літератури», 2010. – 390 с.
4. Аудит : підручник / за ред. Г. М. Давидова, М. В. Кужельного. – К. : Знання, 2009. – 495 с.
5. Білик М. Д. Організація і методика аудиту сільськогосподарських підприємств : підручник / М. Д. Білик. – К. : КНЕУ, 2003. – 628 с.
6. Білуха М.Т., Микитенко Т.В. «Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит». К, 2005р. – 888с.
7. Білуха, М. Т. Курс аудиту [Текст] / М. Т. Білуха. – К. : Вища школа, 1997. – 357 с.
8. Блакита Г. В., Ромашевська Н. О. Бухгалтерський облік [Текст] : Практикум. Навч. посіб. / Г. В. Блакита, Н. О. Ромашевська. – К.: Центр навчальної літератури, 2010.–152 с
9. Бойчук А.А. Використання інформаційного середовища управлінського обліку в системі менеджменту / А.А. Бойчук // Інноваційні технології для EURO – 2012 (Ч.2) : матеріали Всеукраїнської науково-практ. конф. 7–8 травня 2012 р. – Хмельницький : УЕП, 2012 – С. 17–20.
10. Бойчук А.А. Організація інформаційного забезпечення обліку / А.А. Бойчук, В.О. Бойчук // Актуальні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в умовах інформатизації та глобалізації економіки : матеріали всеукраїнської науково-практ. інтернет-конф. (16–17 квітня 2013 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ. – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 225–226.

- 11.Бойчук А.А. Організація технічного забезпечення бухгалтерського обліку / А.А. Бойчук., В.О. Бойчук // Інноваційна економіка : всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2013. – № 4 – С. 289–291.
- 12.Бойчук А.А. Сучасні форми бухгалтерського обліку та їх розвиток в Україні / А.А. Бойчук., М.С. Лисяк // Наука й економіка : науково-теор. журнал Хмельницького економічного університету. – 2011. – Випуск № 1(21). – С. 68–70.
- 13.Борисенко М. В. Організація і методика внутрішнього контролю на підприємствах: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / Київський національно-торговельно-економічний університет. – Київ, 2008. – 21 с.
- 14.Бублик Є. О. Обмеження готівкових розрахунків в Україні: проблеми та перспективи / Є. О. Бублик // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 2. – С. 32-42.
- 15.Булкот Г. В. Місце внутрішньогосподарського контролю в системі управління підприємством / Г. В. Булкот // Збірник наукових праць Черкаського технологічного університету, 2012. – Випуск 24. – С. 68–73.
- 16.Бутинець Т. А. Внутрішній контроль: елементи організації системи / Т. А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Житомир: ЖДТУ, 2012 – № 1 (43). – С. 28-30.
- 17.Бутинець Ф. Ф. Історія бухгалтерського обліку : [в 2-х частинах] : навчальний посібник для студ. вищих навчальних закладів / Ф. Ф.Бутинець ; МОНУ ; Житомирський інженерно-технологічний ін-т. – 2-е вид., доп. і переробл. – Житомир Рута. – (Навчальні посібники з бухгалтерського обліку).– ISBN 966-683-012-4 Ч. 1. – 2008.– 512 с.
- 18.Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність [Текст] : навчальний посібник для студентів вузів. / проф. Ф.Ф. Бутинець, доц. Н.М. Малюга. – Житомир : ЖІТІ, 2013. –480 с.
- 19.Бухгалтерский учет : учебник / П. С. Безруких, В. Б. Ивашкевич, Н. П. Кондраков и др. ; под ред. П. С. Безруких. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Бух. учет, 1999. – 624 с.

20. Бухгалтерський учет активов, капитала, обязательств и хозяйственных операций : учеб. пособ. / Е. Д. Чацкис, А. Н. Лысюк, Т. П. Михайлова. – Донецк : ДонГУЭТ, 2001. – 301 с.
21. Бухгалтерський словник / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП "Рута", 2001. – 224 с.
22. Вареник В. М. Визначення дефініції “грошові потоки” / В. М. Вареник // Європейський вектор економічного розвитку. – 2011. – № 1 (10). – С. 30-36.
23. Вещунова А.Ф. Бухгалтерський облік на підприємствах різних форм власності [Текст] / А.Ф. Вещунова. – СПб: Видавничий торговий дім «Герда», 2000. – 65 с.
24. Власова І. О. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами : дис. ... канд. екон. наук / І. О. Власова ; Нац. аграр. ун-т. – К., 2005. – 193 с.
25. Власова, І. Альтернативна модель плану рахунків бухгалтерського обліку щодо відображення розрахункових операцій Текст / І. Власова // Схід. Сер. Економіка. 2011. № 4 (11). - С. 15- 20.
26. Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками / Г.В. Власюк // Держава та регіони / Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 5. – С. 40–44.
27. Господарський кодекс України. Від 16 січня 2003 р. № 436-IV. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст. 144.
28. Гонта А. Договір купівлі-продажу // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – №27. – С. 21–24. 2.
29. Гуцаленко Л. В. Внутрішньогосподарський контроль. [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Л. В. Гуцаленко, М. М. Коцупатрий, У. О. Марчук – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 496 с.
30. Демко І. І. Організаційні підходи до методики аналізу фінансових ресурсів [Електронний ресурс] / І. І. Демко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 38. – С. 116-123. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2014_38_14.
31. Демченко Я. М. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками [Електронний ресурс] / Я. М. Демченко, В. М. Прохорова // Проблеми теорії та методології

- бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – 2014. – Вип. 1. – С. 96-108.
- 32.Дорош Н. І. Внутрішній контроль та аудит в управлінні ризиками на підприємстві / Н. І. Дорош // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Економічна. – 2014. – Вип. 44. – С. 148-152.
- 33.Дорош, Н. І. Аудит: методологія і організація [Текст] / Н. І. Дорош. – К. : Знання, 2001. – 224 с.
- 34.Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр “Академік”, 2001. – 848 с.
- 35.Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [Електронний ресурс]:затверджена постановою Правління Національного банку України від 21.01.04 р. № 22. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>.
- 36.Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
- 37.Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : Постановою Правління НБУ від 12 лист. 2003 р. № 492 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.
- 38.Каменська, Т. О. Внутрішній аудит. Сучасний погляд Текст : монографія / Т. О. Каменська ; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К. : Інформ.-аналіт. агентство, 2010. – 499 с.
- 39.Кватирка П.Б. Класифікація дебіторської заборгованості та її вдосконалення / П.Б. Кватирка // Вісник Хмельницького національного університету. – 2005. – № 4. – Т.2, Ч. 2. – С. 87–90.
- 40.Кияшко О. М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства / О.М. Кияшко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3(93). – С. 190-196.

41. Коваленко Н. Н. Управління грошовим потоками українських підприємств у сучасних умовах господарювання / Н. Коваленко // Економічний аналіз. – 2011. – № 8. – С. 40-44.
42. Коваленко Н. О. Управління грошовими потоками українських підприємств у сучасних умовах господарювання / Н. О. Коваленко // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 8, Частина 2. – С. 200-203.
43. Коваль М. І. Удосконалення обліку, аналіз та аудит готівкових розрахунків підприємства / М. І. Коваль, Ю. О. Нетребя // Наукові праці МАУП. Сер.: Економічні науки. Психологічні науки. – 2013. – Вип. 2. – С. 18-23.
44. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности./ О.Кононенко. (Библиотека Фактора).- 4-е изд. - К: Фактор, 2007. - 200 с.
45. Коцупатрий М. Внутрішньогосподарський контроль: організаційні аспекти та класифікаційні ознаки / М. Коцупатрий, У. Гуцаленко // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 433-436.
46. Кузьмін, Д. Л. Неустойка: проблеми оподаткування та відображення в бухгалтерському обліку [Текст] / Д. Л. Кузьмін // Міжнар. зб. наук. праць. 2009. Вип. 1 (13). С. 210-215.
47. Кулаковська Л. П. Основи аудиту: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча – К.: “Каравела”; Львів: “Новий Світ”, 2012. – 504 с.
48. Ластовецький В.О. Галузевий бухгалтерський облік: проблеми теорії і практики: [Монографія] / В.О. Ластовецький. – Чернівці: Прут, 2005. – 200 с.
49. Лень В. С. Бухгалтерський облік в Україні: основи і практика: 3-тє видання [Текст] Навч. пос. / В. С. Лень, В. В. Гливенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 608 с.
50. Лишиленко А.В. Бухгалтерський облік: посібник. / А.В. Лишиленко – К.: ЦУЛ, 2013. – 697 с.
51. Лишиленко О. В. Бухгалтерський фінансовий облік. навч. посіб. / О.В. Лишиленко – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 528 с.
52. Матвієць М. В. Диверсифікація грошових потоків підприємства у контексті його фінансової політики / М. В. Матвієць // Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 11. – С. 37-41.

53. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств від 28.07.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com/big/text892/pg1.htm>.
54. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності [Електронний ресурс] : затверджені наказом Міністерства фінансів України від 28.03.13 р. № 433. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
55. Михайловська І. М. Гроші та кредит : [навчальний посібник] / І. М. Михайловська, К. Л. Ларіонова. – Львів : Новий Світ – 2007. – 432 с
56. Михалевич С. Облік та внутрішньогосподарський контроль використання виробничих запасів // Бухгалтерський облік і аудит. - 2010. - №3. - С. 45-48.
57. Мицак О. В. Грошові потоки у системі фінансового управління підприємством / О. В. Мицак // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 9. – С. 15-21.
58. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
59. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
60. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів» [Електронний ресурс]/Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/document/237456/18_IAS7_IFRS_2013_GVT.pdf
61. Мушинський В. В. Внутрішньогосподарський контроль забезпечення виконання зобов'язань підприємства та фактів їх зміни: методичний підхід [Електронний ресурс] / В. В. Мушинський // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – № 1 (22). – С. 263-279.
62. Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

63. Нестеренко Ж.К. Бухгалтерський облік промислових підприємств: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Запорізький нац. техн. ун-т / Ж.К. Нестеренко. – К. : Центр навчальної літератури, 2014. – 644 с.
64. Олейникова И.Н. Деньги. Кредит. Банки : [учеб. пособие] / И.Н. Олейникова. – М. : Магистр, 2010. – 509 с.
65. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
66. Павлова Г. Є. Фінансовий облік активів аграрних підприємств : навчальний посібник / Г. Є. Павлова, О. В. Чернецька. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 393 с.
67. Пантелеєв В. П. Словник бухгалтера та аудитора / В. П. Пантелеєв, О. С. Сніжко ; Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К. : ДП "Інформ.аналіт. агентство", 2009. – 239 с.
68. Пантелеєв, В. П. Аудит Текст : навч. посіб. / В. П. Пантелеєв. — К. : Професіонал, 2008. – 400 с.
69. Панчишин С. Макроекономічний аналіз товарної форми виробництва : [монографія] / С. Панчишин. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. – 452 с.
70. Партин Г. О. Теорія бухгалтерського обліку [Текст] : навчальний посібник / – Львів : Магнолія 2006, 2008. – 240 с. – (Вища освіта в Україні). – ISBN 966-8340-60-4.
71. Пархоменко В. М. Розрахунки з покупцями та замовниками: обліковий аспект / В. М. Пархоменко // Економічні науки. – 2010. - № 3 (61) – С. 142–145.
72. Перловська Н. В. Обґрунтування критерію ефективності управління грошовими потоками підприємства / Н. В. Перловська // Економічні науки. – 2011. – № 7. – С. 87-90.
73. Петренко, Н. І. Проблеми визначення аудиту в економічній літературі Текст / Н. І. Петренко // Держава та регіони. – 2002. – №4. – С. 153–158.
74. Петрук О.М. Бухгалтерський облік договірних зобов'язань і прав: Навч. пос. О. М. Петрук– Житомир: ЖІТІ, 2009. – 186 с.
75. Піхняк Т. А. Економічна сутність безготівкових розрахунків [Текст] / Т. А. Піхняк, М. А. Кобилецька // Журнал “Молодий вчений”. – 2014. – №6 (09). – С. 13-15.

- 76.Платіжні системи: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / В.А. Ющенко, А.С. Савченко, С.Л. Цокол та інші – К.: Либідь, 1998. – 416 с.
- 77.Податковий кодекс України : від 02.12.2010 р. № 2755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №13–14, № 15–16, № 17.
- 78.Положення (стандар) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” / <http://zakon.rada.gov.ua>
- 79.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.
- 80.Попович, П. Я. Організація і методологія операційного аналізу : монографія / П. Я. Попович. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 260 с.
- 81.Порядок прийняття Державною службою фінансового моніторингу України рішення про зупинення фінансових операцій : Наказ Міністерства фінансів України від 14 верес. 2012 р. № 992 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1694-12>.
- 82.Про аудиторську діяльність [Електронний ресурс] : закон України : [затв. наказом Міністерства фінансів України від 14.09.2006 р. № 140-V].– Режим доступу : <www.commerciallaw.com.ua>.
- 83.Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : закон України : [затв. наказом Міністерства фінансів України від 16.07.1999 р. № 996]. – Режим доступу: <www.commerciallaw.com.ua>.
- 84.Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р., із змінами внесеними від 27.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
- 85.Ревизюк І.М. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками / І.М. Ревизюк, Є.В. Калюга // Економічні науки. – 2013. – № 10 (4). – С. 185–190.
- 86.Рибіна Л.А. Роль безготівкових розрахунків в поліпшенні фінансового становища підприємств Л.А. Рибіна // Вісник Сумського сільськогосподарського інституту. Науково-методичний журнал. Вип.1. – 2012. – С.155–157.

- 87.Ролько О. Ю. Значення ефективності управління грошовими потоками підприємств / О. Ю. Ролько // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 18-22.
- 88.Рудницький В. С. Внутрішній аудит:методологія, організація : монографія / В. С. Рудницький. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 106 с.
- 89.Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. - 3-тє вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2007. - 668 с.
- 90.Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : [підручник] / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К., 2004. – 412 с.
- 91.Столярук Д. Б. Правове регулювання готівкового обігу в Україні / Столярук Д. Б. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – К.: 2008. – С. 29.
- 92.Сук, Л. Організація обліку розрахунків з підзвітними особами [Текст] / Л. Сук, П. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. 2009. № 11. С. 33-40.
- 93.Усач Б. Ф. Контроль і ревізія : підручник / Б. В. Усач. – К. : Знання-Прес, 2001. – 253 с.
- 94.Указу Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» від 12.06.95р. № 436/95
- 95.Фінансовий менеджмент: навч. Пос.: / за ред. проф. Г.Г. Кірейцева. – Київ: ЦУЛ, 2010. – 496 с.
- 96.Фокша Л. В. Пріоритетні напрями вдосконалення фінансового контролю в сучасних умовах / Л. В. Фокша // Право і суспільство. – 2014. – № 6-2. – С. 104-108.
- 97.Харченко В. А. Система управління грошовими потоками підприємства / В.А.Харченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 1. – С. 61-65.
- 98.Чацкіс Ю. Д. Організація бухгалтерського обліку [Текст] : навчальний посібник / [та ін.] ; Мін-во освіти і науки України, Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Ін-т обліку і фінансів, Каф-ра бух. обліку. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 564 с.
- 99.Шадурська Л. І. Організація контролю дебіторської заборгованості господарюючого суб'єкта [Електронний ресурс] / Л. І. Шадурська – Офіц. сайт НБУ ім. Вернадського. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua

100. Шевчук О.А. Аспекти бухгалтерського та податкового обліку безготівкових розрахунків // Фінанси України. – 2011. – №2. – С. 69–76.
101. Цивільний кодекс України. Від 16 січня 2003 р. № 435-IV. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2003. - № 40-44.
102. Югас Е.Ф. Економічна сутність договірних відносин підприємства та форми розрахунків з постачальниками і підрядниками / Е.Ф. Югас // Економічний вісник університету. – 2011. – № 17/2
103. Яценко В. М. Внутрішній контроль на підприємствах України: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / В. М. Яценко // Фінанси бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – Випуск 22. – С. 29.